

PIKKU SANKARITAR

Kertomus Ranskan ja Saksan sodasta 1870—71



(S. H.)

N:o 38

MAILTA JA MERILTÄ

25 p:ää

SEIKKAILUJA · KERTOMUKSIA · KUVAUKSIA NUORISOLLE

✻ ✻ ✻ Toimittanut TEUVO PAKKALA ✻ ✻ ✻

Kustannusosakeyhtiö Otava · Helsingissä

MAILTA JA MERILTÄ 38

PIKKU SANKARITAR

KERTOMUS RANSKAN JA SAKSAN SODASTA 1870—71.

KIRJOITANUT

B.-A. JEANROY.

I

Maalaisvankkurien kuomun alla, ajomiehen selän takana, istua kyyrötti kaksi tyttöä, joista toinen oli nuori neitonen, toinen vielä lapsi. Vanhempi oli hellästi kietonut käsivartensa nuoremman ympäri. — Onko sinulla kylmä, rakas sisar? — hän kysyi. — Onko peite hyvin jalkojesi ympärillä? Tämä sumu on niin kylmää. Nojaa pääsi minun olkaani vasten ja koeta nukkua. — Ei minua haluta nukkua, Valentine. Luulen, että olemme pian perillä. Eikö tuolta jo näykin kirkontorni poppelien takaa? — Valentine oikaisi he ja katseli seutua. Sitten hän lausui äänellä, jossa levottomuus väreili: — Minua niin huolestuttaa se, miten meidän käy perillä. Tällaisena aikana on tottunut kaikkialla kohtaamaan onnettomuutta. — Mikä onnettomuus voisi meitä kohdata Nette tädin luona? Pelkäätkö, ettei hän ota meitä vastaan? — Ei, rakas! Nette täti ottaa varmasti meidät vastaan, jos vain voi . . . ja toivokaamme että hän voi, — sanoi Valentine koettaen rauhoittaa lapsen heräävää levottomuutta. — Minä ymmärrän, — virkkoi tämä matalalla äänellä. — Sinä pelkää, että preussilaiset ovat polttaneet Nette tädin talon ja vieneet Richard sedän pois mukanaan, kuten he ovat tehneet monessa paikassa. Ja onhan täti voinut kuollakin. Minne silloin menisimme? — No, no, pikku neidit, — virkkoi ajomiehenä oleva talonpoika. — Ei ole syytä hautoa ikäviä ajatuksia. Juvigny on paljon paremmin säilynyt sodan hävitykseltä kuin ne seudut, mistä tulemme. — Maisema todella näyttikin rauhalliselta. Vastan tuli iloisesti viheltelevä paimenpoika ajaen edellään leh-

miä: viholliset eivät siis olleet täällä ottaneet kaikkea takavarikkoon. Kirkontornista helähti iloinen puolipäiväsoitto. Saavuttiin kylään. Talojen seinustoilla telmi lapsia, jotka uteliaasti katselivat vankkureita ja niissä olevia ihmisiä, jotka eivät olleet Jugvignystä kotoisin. Mutta Valentine ja hänen sisarensa hakivat katseillaan vain sitä pientä taloa, jossa oli heidän kaikki toivonsa. Jumalan kiitos, rauhallinen savu kohosi talon punaisesta tiilipiipusta ilmaan ja ääniä kuului sisältä. Sitten ilmestyi portaille ystävällinen vanha vaimo. — Nette täti, Nette täti! Mikä onnil — Tähän vankkureista tulevaan huudahdukseen vastasi vaimo heti: — Meidän neitimme! Onko se mahdollista! Mistä te tulette, lapsi raukat? — Vouziersista, täti. Ja miten te täällä voitte? Onko sota tuottanut teille paljon vahinkoa? — Ei, rakkaat, ei meille niin paljon kuin monille muille... Kas niin, tulkaa sisään nyt... — Eukko otti voimakkailla käsivarsilleen pikku tytön ja peitti hänen kasvonsa kajahtavilla suuteiloilla. — Voi, Nette täti, miten tyytyväinen nyt olen! — mutisi lapsi, painautuen uskollista rintaa vasten. — Otattehan meidät luoksenne, eikö niin? — Lapsi kullat, tiedättehan, että meidän luonamme olette kuin kotonanne. Te voitte nukkua etumaisessa kamarissa. On hausempaa nähdä siellä teidät kuin kymmenkunta piikkikypärää, kuten viime kuussa tapahtui.

Kelpo vaimo kohensi tulta, jonka yllä kattila kiehui. Sisaruksset päästivät yltään matkavaatteet ja istuutuivat raheille tulen ääreen. Kuluneissa, vuodenaikaan nähden liian ohuissa puvuissaan he näyttivät viluilta ja väsyneiltä. Mutta he olivat täynnä iloa perillepääsyn johdosta. Pienet kädet ja jalat ojentuivat lämmittävää liettä kohti. — Ja teidän isänne? — kysyi Nette täti. — Hän on varmaankin sodassa? — Varjo laskeusi Valentine hienopiirteisille kasvoille hänen vastatessaan: — Niin on! Hän kuuluu 7:nteen armeijakuntaan ja on ottanut osaa suuriin taisteluihin Elsassissa. Kahteen kuukauteen emme ole saaneet häneltä tietoja. — Nette täti pani kätensä lanteille ja jäi suu auki etsimään sopivaa sanaa. Silloin astui sisään hänen miehensä, setä Richard. Tämä oli noin kuudenkymmenen ikäinen talonpoika, voimakasrakenteinen, suoramielinen, joka kaikesta sydämestään oli kiintynyt maatilaansa. Hänen jälessään tuli pyöreäkasvoinen ja punaposkinen poikanen. — Riquet! — huudahti pikku tyttö. Mutta hän ei voinut juosta tulijaa vastaan, sillä Nette täti oli riisunut hänen kenkensä, että hän paremmin voisi lämmitellä jalkojaan uunin kyljessä. — Tule lähemmäksi, Riquet, — sanoi eukko. — Etkö tunne enää Marttaa ja Valentine neitiä? Heitä pois tuo ujo naama. — Riquet lähestyi punoittavana, ja tytöt syleilivät häntä. — Riquet oli Richard sedän ja Nette tädin tyttärenpoika. Hänen äitinsä, Marceline, oli ollut Martan imettäjä. Tämän eläessä oli vanhusten talo täynnä iloa, nuoruutta ja toimeliaisuutta. Mutta sitten oli Riquetin isä, joka oli kelpo työmies, joutunut kaivosonnettomuuden uhriksi ja Marceline oli surusta ja kaipauksesta kuollut muutaman kuukauden sairastettuaan. Riquet oli siten kasvanut isovanhempansa hoi-vissa. — Onko sinulla vielä kaniineita? — kysyi Martta pojalta, joka

kyyrityi hänen viereensä uunin luo. — Ja miten voi Calypso? — Ensi hetken ujous oli hävinnyt, ja Riquet, joka ihaili kasvinisartaan, tunsi olevansa seitsemännessä taivaassa. — Calypso voi hyvin. Kaniineita on neljätoista, melkein kaikki keltaisia. Tahdotko lähteä katsomaan? — Tuokiossa oli Martta vetänyt kengät jalkaansa. Mutta kasvinveljen uutisetkaan eivät saaneet kokonaan hänen kasvoiltaan poistumaan surun ilmettä, joka oli liian raskas hänen kahteentoista ikävuoteensa nähden. Hänen hennossa ruumiissaan oli syvälinen mieli, johon onneton aika oli kovasti koskenut. — Jos aiotte mennä katsomaan kaniineita, — sanoi Nette täti, — niin menkää nopeasti elkääkä viipykö kauan; ruoka joutuu pian.

— Heidän isänsä on sodassa, — sanoi Nette täti miehelleen, kun lapset olivat poistuneet. — Sepä tietty, — vastasi setä Richard, — koska hän kerran on upseeri. — Tuli hiljaisuus. Kuitenkin näkyi vanhan talonpojan katseesta, että hän halusi kuulla, mitä oli tapahtunut, minkävuoksi tytöt olivat tulleet ja miksi he tulivat Vouziersista. — Minä selitän teille, — sanoi Valentine, vastaten tähän äänettömään kysymykseen. — Ymmärrän, että olette ihmeissänne nähdessänne meidät täällä. — Hän alkoi kertomuksensa matalalla ja surullisella äänellä.

— Te tiedätte miten sota syttyi. Ei kukaan osannut sitä odottaa ja me kaikista vähimmin. Isä oli juuri nimitetty pataljoonan päälliköksi, ja meillä oli aie muuttaa Verdunista Lunevilleen, jossa hänen uusi rykmenttinsä majaili. Kuten kaikki upseerit, oli isäkin toivorikas. Kun hän näki meidän itkevän, hän teki pilaa ja toruskeli meitä: »Pikku tyhmyrit, ettekö ole ajatelleet, että sotilaan tehtävä on mennä sotaan?» Se oli totta; sellainen ajatus ei koskaan ollut juolahtanut meidän mieleemme. Sota kohtasi meidät kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kuitenkaan ei sotajoukkojen lähtö liehuvine lippuineen, torvisoittoineen yleisen innostuksen vallitessa ollut surullinen. Me jäimme odottamaan sitä, mitä oli luvattu: ensimmäistä voittoa. Mutta te tiedätte, mitä sen sijaan tuli. Ei voi kuvitella mitään synkempää kuin nuo sanomat: »Kolme hävittyä taistelua . . . vihollinen Ranskan alueella.» Kuitenkin oli meillä pieni lohdutus, kun saimme isältä kirjeen. Hän oli ottanut osaa Wörthin hirveään taisteluun ja peräytynyt pataljoonineen Strassburgia kohden. Toivomme, että hän on päässyt sinne, mutta varmoja emme ole, sillä tämä on viimeinen tieto, minkä häneltä olemme saaneet. Strassburg antautui 27 p:nä syyskuuta hirveän pommituksen jälkeen. Ellei isä ole kaatunut, on hän nyt saksalaisten vankina. — Valentine vaikeni ja tuijotti mietteissään liedessä kiemurtelevia liekkejä. — Mutta tästä ei käy vielä selville, miksi te tulette Vouziersista, — sanoi setä Richard, joka seurasi omaa ajatusjuoksuaan.

— Se asia on näin. Lähtiessään isä uskoi meidät vanhan ystävämme neiti Leblancin huostaan. Hän asui Verdunissa samassa talossa kuin mekin. Kun yhä pahempia tietoja tuli, kävi hän levottomaksi. »En pelkää sitä, että kuolen pommituksessa tai muuten», hän sanoi, »minä olen jo aikani elänyt. Mutta minun on pidettävä huoli lapsista, että voin kerran

antaa heidät takaisin isälleen, joka heidät uskoi minun haltuuni». Silloin sattui tulemaan hänen tilanhoitajansa tuoden viljakuorman kauhunkiihiin. Hänen kärryihinsä mahduimme kaikki kolme. Päätimme lähteä ja haalimme kokoon tärkeimmät tavarat. Äidillinen ystävämme aikoi suunnata matkan Belgiaan. Mutta Vouziersiin tultuamme hän sairastui ankarasti reumatismiin, joka häntä usein vaivasi. Meidän oli pakko pysähtyä Vouziersiin, hotelliin, johon olimme aikoneet jäädä vain yhdeksi yöksi. Pian saapui paikkakunnalle preussilaisia joukkoja. Upseerit majoittuivat hotelliin. Oli kuin suuri heinäsiirkkaparvi olisi tullut seudulle ja pannut kaikki putipuhutaaksi. Toisinaan emme voineet saada itsellemme leipääkään. Olimme kuin vankeina asunnossamme, sillä emme rohjenneet kulkea kaduilla, jotka olivat täynnä vihollisen sotilaita. Neiti Leblancia neuvottiin siirtymään sairashuoneeseen, jossa häntä voitiin paremmin hoitaa kuin piikkikypäröiden valtaamassa hotellissa. Hän ei tahtonut jättää meitä, ja niin olisimme jääneet edelleenkin hotelliin, ellei olisi tehty erästä havaintoa. Eräänä päivänä laskiessaan yhteisen kukkaromme varoja hyvä ystävämme havaitsi ne niin vähiksi, että hän pelästyi. Miten hänen kävisi ollessaan sairaana, ilman rahaa, ja huoli meistä niskoillaan? Neiti Leblanc oli toimekas nainen; samana iltana hän hankki kyytimiehen, joka suostui tuomaan meidät tänne asti. Itse hän muutti sairashuoneeseen. Erotessamme itkimme kaikki. Toivo siitä, että saamme nähdä teidät, piti meitä yllä matkalla. Jumalan kiitos, nyt olemme perillä. Mutta otatteko meidät mielellänne vastaan, vai onko meistä liian paljon haittaa teille?

Nette täti veti Valentinin tanakkaan syleilyynsä ja virkkoi: — Elkkää puhuko semmoista, Valentine neiti! Te olette kumpikin meidän pikku tyttöjäme, eikö niin! — Ja setä Richard veti suuren piippunsa suustaan ja lisäsi vaimonsa sanoihin: — Niin kauan kuin meillä on leipää itsellemme, on sitä oleva teillekin, neiti Valentine. — Setä Richardia syytettiin itsekkääksi ja saidaksi, ja saattoipa niin ollakin. Mutta muisto hyvästä, jota hänelle oli tehty, ei koskaan hävinnyt hänen vanhasta sydämestään. Silloin kun Marceline raukka oli sairastunut, silloinen kapteeni Deshayes oli omalla kustannuksellaan tuottanut kuuluisan lääkärin, joka olisi pelastanut sairaan hengen, jos se olisi ollut pelastettavissa. Senvuoksi oli komendantti Deshayesin lapsia kohdeltava Richard sedan talossa kuin omia ainakin.

Nette täti ja Valentine alkoivat kattaa päivällispöytää. Suurikukkaiset posliinilautaset muistuttivat nuorelle tytölle entisistä iloisista aterioista täällä loma-aikoina. Nykyhetken surullisuus ikäänkuin lisäsi niiden entisten ilojen kirkkautta . . . Silloin Nette täti kysyi alentaen ääntään ja hiukan epäröiden: — Entä herra Louis Leblanc, miten hänen on käynyt? Sota varmaankin on viivytännyt teidän häitänne? — Tämän nimen kuullessaan neitosen katse painui alas ja leipäästiaa pitelevä käsi vavahti. Mutta hän hillitsi pian itsensä ja virkkoi vanhalle ystävälle, kääntäen häneen suuret surulliset silmänsä: — Elkkää puhuko minulle Louisista, rakas Nette täti. Jos pidätte minusta, elkkää koskaan, koskaan mainitko minulle hänen nimeään.

II

Sisarukset olivat olleet Juvignyssä viikon päivät. He olivat huomavaisia ja avuliaita taloustoimissa, mutta vanhukset tunsivat, miten erilainen heidän mielentilansa oli kuin ennen kesälomien aikana. Silloin oli talo täynnä iloa aamusta iltaan. Nyt tuotti Nette tädille ja Richard sedälle huolta varsinkin Valentine kasvojen kalpeus, hänen hajamielisyytensä ja kyyneleitä surullisempi hymynsä.

Istuttiin illallispöydässä Nette tädin suuressa keittiössä. Richard setä koetti kaikin tavoin kehoittaa vieressään istuvaa Valentineä ottamaan lisää kaalisoppaa lautaselleen. — No, neiti Valentine, — hän sanoi, — koettakaa ajatella asiaa. Jos ette syö, tulette lopulta sairaaksi, ja silloinkos me kaikki vasta pulassa olemme. Eihän sillä saada kirjettä isältänne sen pikemmin, vaikka kuinka surisimme. — Huomautus oli oikea. Mutta Valentine tunsu, että hänen toivonsa väheni sitä mukaa kuin päivä päivän perästä kului ilman uutisia. Hän tunsu, miten onnettomuuden pelko yhä kasvoi, tuo pelko, joka joskus on pahempi kuin onnettomuus itse. Sisarukset olivat toivoneet saavansa Juvignyn joitakin tietoja isältään; jos hän vielä oli hengissä, olisi hän niiden kolmen viikon aikana, jotka olivat kuluneet Strassburgin antautumisesta, voinut lähettää jonkun sanan Richard sedälle. Vaikka hän ei varmuudella voinut tietää, että hänen lapsensa olivat Juvignyssä, oli tämä kuitenkin helppoa olettaa, koska neiti Leblanc oli komendantin lähtiessä sanonut: »Jos asiat käyvät huonosti, en aio antaa lasten jäädä piiritettyyn kaupunkiin.» Juvignyhän oli lasten luonnollinen pakopaikka.

Kuten Valentine, niin Marttakin hautoi mielessään näitä ajatuksia. Martta oli kaikesta sydämestään kiintynyt isäänsä, jonka hellyys oli hänelle korvannut äitinsä varhaisen kuoleman. Mutta hänen tyttärenrakkautensa oli yhä kasvanut, kun rakastettu isä oli joutunut alttiiksi niin monille vaaroille. Sotaretken alettua Martta ajatteli isäänsä joka hetki. Siten sisarukset eivät voineet osoittaa tarpeellista huomiota Nette tädin hyvälle kaalisopalle, vaan kuuntelivat alakuloisina ulkona riehuvan myrskyn ääntä.

Silloin aukeni ovi ja naapurin isäntä astui sisään mukanaan mies, jota kukaan ei tuntenut. — Suokaa anteeksi, — virkkoi naapuri, — että tulemme näin häiritsemään illallistanne. Mutta luulen tekeväni oikein, kun tuon mukanaani tämän urhokkaan miehen, joka on livahtanut preussilaisten rintaman lävitse. Hän kertoi, että hänellä on tuomisia Deshayesin neideille. — Meille? — huudahti Valentine vaaleten. Mies, harmaapartainen viisikymmenvuotias, astui lähemmäksi, otti lakin päästään ja penkoi sen sisustaa. — Siinä on kaksinkertainen vuori, — hän selitti. — Kun minä kuljetan sotilasviranomaisten määräyksiä, pidän niitä suussani kumikotelossa, että hätätilassa voin ne niellä, mutta tavallisille kirjeille välttää kyllä minun lakkini. — Hänen tuotavansa oli Richard sedälle osoitettu kirje. — Se tulee Verdunista, — sanoi mies. Valentine huokasi kuin helpoituksesta sanoen: — Voi, miten minä pelkäsin! — Jos

kirje tuli Verdunista, ei siinä voinut olla tietoja isästä. Niin paljon kuin olikin niitä kaivannut, Valentine nyt pelkäsi saavansa kuulla pahaa. Martta ei puhunut mitään, vaan hänkin huokasi tavalla, joka osoitti hänen olleen peloissaan. — Miten sanoitte tuovanne jotakin meidän neideille, vaikka kirje on osoitettu minun miehelleni? — kysyi Nette tati mieheltä, kaataen tälle viiniä lasiin. — Senvuoksi, — vastasi sanantuoja rauhallisesti, — että kirje on upseerilta, joka, ellen erehdy, on näiden pikku neitien isä. — Meidän isämme! Voi, setäni Richard, avatkaa, avatkaa pian kirje! — Richard setä käänteli kirjettä suurissa käsissään, jotka olivat tottuneet aurankurkea puristamaan, mutta jotka olivat taitamattomat pitelemään hentoja esineitä. Silloin tati Nette sieppasi kirjeen nopeasti hänen kouristaan ja nähdessään Riquetin pitävän kädessään veistä hän ojensi sen pojalle. Martta ja Valentine istuivat paikoillaan jännityksestä sykkivin sydämin. Kun Riquet oli nopeasti vetänyt kirjeen kuoresta esille, pääsi Martalta heti huuto: — Isän käsialaa! — Riquet luki iloisella äänellä:

»Jos tämä kirje pääsee sivuuttamaan sen tiellä olevat esteet, on se sanova Teille, hyvä herra Richard, mitä minä pyydän teidän uskolliselta ystävydeltänne.

Minä en tiedä, missä lapsiraukkani ovat, mutta ehkä Teillä on tieto siitä. Jos tiedätte, niin ehkä neuvokkaana miehenä keksitte keinon saattaa heille kuulumiseni. Minä ymmärrän omasta kokemuksestani, miten he mahtavat olla levottomia minun takiani, pikku raukat. Jos suinkin voitte, rauhoittakaa heitä puolestani. Silloin teette, hyvä setä Richard, parhaan työn kunnanmiehen-elämässänne.

Minä kuuluiin 7:nteen armeijakuntaan ja otin ensi päivistä asti osaa suuriin taisteluihin. Olen tehnyt velvollisuuteni, yksinkertaisesti, mutta vaaraa pelkäämättä. Ylempien päällikköjen kaaduttua minun onnistui koota rykmentin tähteet ja peräytyä Strassburgiin, pelastaaksemme lippumme. Mutta Strassburginkin oli pakko antautua. Jumalan kiitos, minä pelastuin taaskin vangiksi joutumasta, kun siviilipuvussa pääsin pakenemaan kaupungista. Tarkoitukseni oli liittyä pohjoiseen armeijaan, mutta koska olin väsynyt ja kärsin taistelussa saamastani lievistä haavasta, luovuin tuosta pitkästä matkasta ja menin Verduniin. Samalla toivoin siellä tapaavani lapseni, jotka olin jättänyt sinne vanhan ystävämmme neiti Leblancin haltuun. Mutta he olivat paenneet ennen piiritystä, ja kerrottiin, että heillä oli aie matkustaa Belgiaan. Ehkä he ovat antaneet Teille sieltä tietoja, koska Juvigny ei ole kaukana Belgian rajalta. Jos voitte, toimittakaa heille tämä kirje, joka antaa heille hiukan toivoa ja rohkeutta odottaa parempien päivien tuloa. Tietäkööt nuo rakkaat lapset, että tappion hirmuisena hetkenä ainoastaan muisto heistä on pelastanut minut epätoivosta ja estänyt minua heittäytymästä tarpeettomasti kanuunan ruuaksi. — Jumalan kiitos, Verdun pitää hyvästi puolensa, sen väestö on aito ranskalaista, ja sen varustuksilla minä vielä palvelen isänmaata, onnellisempänä kuin vangiksi joutuneet toverini. Voikaa hyvin, setä Richard, ja säilyköön perheenne kaikilta onnetto-

muuksilta. Tervehtikää puolestani kelpo vaimoanne ja Riquetiä, tulevaa sotilasta.»

Riquet, tuleva sotilas, laski kirjeen pöydälle. Kääntyessään katsomaan sisaruksia hän näki heidän toistensa sylissä nyyhkyttävän. Setä Richard liikutettuna niisteli nenäänsä. — Kas niin, kas niin, — sanoi tati Nette iloisesti. — Nyt varmaankin syödään soppaa! — Mutta Valentine syöksyi hänen kaulaansa nauraen kesken kyyneleitään. — Ettekö näe, rakas Nette tati, että ilo meidät tukehduttaa! Äsken kenties olisimme voineet pakoittamalla syödä hiukan; nyt, tällaisen liikutuksen jälkeen, se on aivan mahdotonta!

Seuraavana päivänä oli Riquetillä lupa koulusta. Kun hän nautittuaan tavallista pitemmän aamu-unen astui suureen keittiöön, iloitsi hän mielessään siitä, että hän nyt tapaisi kasvinsisarensa pitkästä ajasta levollisena ja iloisena. Martta olikin jo keittiössä kyyristyneenä tavalliseen nurkkaansa. Riquet sanoi iloisesti hyvän huomenen. Mutta katsottuaan tarkemmin Marttaa hän huudahti: — Sinä olet itkenyt! Päivänä, jolloin sinun luulisi olevan tyytyväisen. Miksi olet itkenyt? — Etkö tiedä? — sanoi tyttönen matalalla äänellä. — Tänä yönä Valentine pyysi minulta lupaa mennä Verduniin isän luokse. — Riquetillä jäi suu auki. Verduniin! Sepä oli ajatus! Eihän sinne voinut päästäkään, koska kaupunki oli piiritetty. — Kyllä Valentine voi, — virkkoi Martta. — Etkö muista, kun eilen puhuttiin eräästä papista, joka aikoo mennä Verduniin sairaanhoitajaksi ja on saanut siihen lupakirjan preussilaiselta kenraalilta. Preussilaiset eivät ahdista sairaanhoitajia, varsinkaan kun he ovat pappeja ja heillä on lupakirja. Tämän papin mukana Valentine aikoo mennä. Kirjeessään isä ohimennen puhuu saamastaan haavasta ja tuntuu siltä, kuin hän olisi epätoivoinen maan asemasta. Senvuoksi Valentine tahtoo mennä hänen luokseen lohduttamaan ja hoitamaan häntä, jos on tarvis. Minä tahdoin lähteä mukaan, mutta Valentine selitti, ettei minulla ole voimia kestämään mahdollisia rasituksia ja että minä voisin olla vain haitaksi siellä, koska olen vain pikku lapsi. Lopulta Valentine käski minun valita: joko hän lähtee ja jättää minut Nette tadin hoidettavaksi, tahi, jos niin tahdon, hän jää tänne luokseni. Silloin minä lupasin hänen lähteä. — Sinä lupasit! Minkävuoksi, koska se niin surettaa sinua? — Senvuoksi, että ymmärsin, että se on Valentinellekin hyväksi. Siitä asti kuin sota alkoi, Valentinea vaivaa toimettomuus yhtä paljon kuin... — Kuin mikä? — kysyi Riquet uteliaana. — Kuin yksityinen suuri surukin. Toissa vuonna hän oli kihloissa, ja olisitpas nähnyt, miten hän oli iloinen silloin, miten hän nauroi, miten hän lauloi! Isä kutsui häntä pikku leivosekseen. Hänen sulhasensa oli Louis Leblanc, vanhan ystävämmme veljenpoika, joka luki lääkäriksi. Mutta eräänä päivänä isä oli hänelle hyvin vihainen — en tiedä minkä vuoksi — ja sen jälkeen hän ei enää käynyt meillä. Neiti Leblanc oli pahoillaan, ja Valentine itki myötänsä. Isäkin oli surullinen ja koetti kaikin tavoin lohduttaa Valentineä. Kuulin kerran, miten isä sanoi: »Elä ole minulle vihainen, tyttöseni.

Sydämeni vuotaa verta, mutta minä tein sen, koska se oli tehtävä.» Ja Valentine vastasi: »Minä tiedän sen, enkä ole hetkeäkään ollut sinulle vihassa. Mutta en voi sille mitään, että suren.» Sitten tuli sota, eikä se ole omiaan Valentineä lohduttamaan. Mutta Verdunissa, kaupungissa, jonka ympärillä taistelu riehuu, isämme luona, siellä on hänellä niin paljon tehtävää, että hän voi unhoittaa oman surunsa. Ja isällä on hyvä olla, kun yksi tyttäristä on hänen luonaan. Tämän kaiken takia minä annoin Valentinelle luvan mennä, niin ikävä kuin minulla onkin.

Tämä puhe oli niin toisenlaista kuin mitä Riquet oli tottunut kuulemaan, että hän ei osannut sanoa siihen mitään. Hän vain ihmetellen katseli pikku tyttöä. Mutta hänen siitä mitään tietämättä, jokin seikka hänen sielunsa syvyyksissä, joka tähän asti oli nukkunut, nyt alkoi herätä. Uhrautuvaisuus, velvollisuus, kaikki ne jalot tunteet, jotka esimerkiksi ja kasvatuksen vaikutuksesta olivat kehittyneet Martan sydämessä, ihmetyttivät ja samalla viehättivät Riquetiä, jopa siihen määrään, että hän ensi kerran elämässään ei muistanut ajatella aamiaistaan. — Nette tati ei salli Valentinin mennä, — sanoi hän yhtäkkiä. Se ajatus oli pätkähtänyt hänen päähänsä, ja hän arveli sen lohduttavan Marttaa. Mutta samassa tuli Nette tati sisään kiihoittuneen näköisenä ja myssy vinossa hermailla hapsilla. — Mahdotonta saada pikku Valentinea ymmärtämään järkeä, — murisi eukko. — Vai mitä sinä, Riquet, siinä töllistelet, kun Martta ei ole vielä aamiaistaan syönyt! Sinun pitää hoitaa ja huolehtia hänestä, lapsiraukasta, joka on hylätty. Kun hänellä ei ole nyt muita huoltajia, niin edes meidän on hellittävä häntä.

— — —

Valentinin lähdettyä elämä Richard sedän luona palausi entiseen rauhaansa. Kuitenkin ulkomaailmasta tulevat pahat uutiset koskivat kovasti pikku tytön sydämeen. Kun hän kuuli sanottavan: »Metz on ruokavarojen puutteessa antautumaisillaan», tahi: »Baijerilaiset ovat Orleansissa», hän kalpeni ja vapisi. Myöskin Riquet pelkäsi vanhan sanomalehtimyyjän tuloa, joka toi mukanaan rajan toiselta puolen ostettuja lehtiä.

Ulkona ollessa pikku tytön katse oli lakkaamatta kiinnitetty etelää kohti. Sinne kulkivat hänen ajatuksensa. Siellä, suurien metsien takana, oli kaupunki, joka vielä puolustausi, siellä oli rakastettu isä ja Valentine. Aina kun joku varpusta suurempi lintu lensi ilman kautta, Martan katse kiintyi siihen. Mutta Riquet pudisti päätään ja sanoi: — Se on haukka — tai: — se on rastas. Etkö näe miten se on tumma. Sinun lintusihan on valkea. — Valentine oli näet vinyt mukanaan korissa yhden Nette tadin kyyhkysiä. — Kun pääsen perille ja olen tavannut isän, — oli hän sanonut, — lasken kyyhkysen lentoon ja kiinnitän kirjelijun sen siiven alle. Koska noilla pikku eläimillä on paikallisaisti hyvin kehittynyt, voimme toivoa, että se tuo teille uutiseni. — Richard setä oli kovin epäillyt tämän keinon toteutumista, sanoen puheen kirjekyyhkysistä olevan pelkkää lorua ja että Nette tadin kyyhkynen, joka ei ollut saanut mitään oppia, ei osaisi lähteä minnekään. Mutta Valentine oli pitänyt päänsä. Servuoksi Martan katse aina levottomuudella tähyisi lintuja.

— Kaikesta huolimatta, — virkkoi Riquet eräänä kylmäsumuisena päivänä, kun lapset olivat kyyristyneet uunin luo lämmittelemään, — kaikesta huolimatta voisimme olla melko onnellisia, ellei isäsi olisi turhanpäiten mennyt Verduniin, vaan sensijaan kauniisti tullut tänne. — Turhan päiten Verduniin! — huudahti Martta. — Luuletko siis, että minä olisin lohdutettu, jos isäni olisi täällä raukkamaisesti lämmittelemässä, sillä aikaa kun toiset uhraavat henkensä. Sitä en tahtois nähdä. Sehän on minun ainoa lohdutukseni, että voin olla ylpeä isästani. Etkö ymmärrä sitä, Riquet? — Kyllä, kyllä, — vastasi poika painaen päänsä alas. Hän huomasi, että oli puhunut tyhmästi sanoessaan sen, mitä oli ajatellut. Martta varmaankin alkaa häntä nyt halveksia. — Monta kertaa olen kyllä toivonut, että isä olisi luonamme, — Martta jatkoi, — mutta silloin ajattelen, että isä on haavoitettu ja että me hoitaisimme häntä. Mutta niin kauan kuin hän on terve, on hänen velvollisuutensa taistella. — Aivan niin! — sanoi Riquet, joka oli malttanut mielensä. Kuitenkin vastakkaiset ajatukset myllersivät hänen mielessään. Hän epäili kauan, mutta uskalsi sitten: — Tietysti hänen on tehtävä velvollisuutensa! Mutta kuitenkin . . . eikö sinun mielestäsi sota ole . . . ei ole . . . että sota . . . Riquet hieroi kädellään otsaansa, etsien sopivaa määritelmää, jonka hän uskaltaisi liittää sota-sanaan pikku ystävättärensä mieltä loukkaamatta. — Sota on järjettömyys! — täydensi Martta tarmokkaasti. Hän hymyili, nähdessään Riquetin silmien pyöristyvän hämmästyksestä; tuollaista sanaa poika ei olisi uskaltanut käyttää. — Jos minä olisin saanut määrätä, — jatkoi pikku tyttö, — en olisi antanut tulla tuota kirottua sotaa. Mutta koska se nyt kumminkin on, koska isänmaa on vaarassa ja koska maahamme ryntää vihollisia, niin toivoisin, että joka puun takana, joka talon kynnyksellä olisi aseellinen mies heitä vastassa. Ja minä kärsin siitä, että olen vain pikku tyttö, joka ei voi mitään muuta . . . kuin itkeä. — Ja Martta puhkesi kyynelihin hämmästyneen Riquetin edessä.

III

Lokakuu kului lopulleen painostavassa hiljaisuudessa. Mutta hiljaisuus oli vain näennäinen, sydänten pohjalla tykytti levottomuus. Silloin tuli uutinen Metzin antautumisesta ja Bazainen petoksesta, joka vaikutti järkyttävästi yleiseen mielialaan.

Seuraavana päivänä saapui setä Richardin luo naapureita. Ohimennessään lapset kuulivat huoneesta kiihkeää keskustelua ja kuulivat mainittavan useaan kertaan nimeä Châteaudun. Päivällispöydässä setä Richard oli hajamielinen. Hän söi sanaa puhumatta, kulmakarvat tukeasti rypyssä, ja näytti ajatuksiin vaipuneelta. Noustessaan pöydästä hän löi suuren nyrkkinsä pöytään, niin että astiat helisivät. — Lurjukset! — huusi hän ja lähti enempiä selittämättä ulos. Sisällä-olijat näkivät ikkunasta hänen suuntaavan matkansa kylätorin laidassa olevaan ravin-

tolaan. Nette täti huokasi. Riquet, joka isoäitinsä läsnäollessa rohkeni ajatella ääneensä, virkkoi paheksivalla äänellä: — Kummallinen tapa noilla miehillä. Jos käy hyvin, on juotava iloonsa, jos huonosti, on juotava lohdutukseksi. Isoisä ei ole tänään hyvällä tuulella. Luulin äsken, että hän särkee pöydän. — Nette täti huokasi: — Olet oikeassa, poikasi. Pitäisi osata neuvotella ilman lasin ääressä istumista. Mutta miehet eivät sitä ymmärrä. Tänään heillä on vaivana tuo vapaa-ampujain juttu, ja syytä siinä onkin. — Mitkä vapaa-ampujat? — kysyi Martta, jonka mielenkiinto äkkiä heräsi. Nette täti hiljensi äänensä, niin ettei kukaan voinut heitä kuulla: — Sanotaan, että joukko vapaa-ampujaita on kätkeytynyt Woëvren metsään Dagobertin kaivon luo. He majailevat sydenpolttajain mökeissä ja tekevät retkiä valteiden varsille ahdistakseen preussilaisia. Se on vaarallista, kuten ymmärrätte. — Vaarallista? — kysyi Martta ymmärtämättä. — Tietysti, sotahan on aina vaarallista, kävipä sitä millä tavalla tahansa. — Tarkoitin, että se on vaarallista meille, jotka asumme kylässä, joka on lähinnä Woëvren metsää. Te tiedätte, minkälaisia preussilaiset voivat olla, kun he etsivät vapaa-ampujia. Kerrotaan, että he kostaakseen vapaa-ampujille ovat syyttäneet Châteaudunin pikkukaupungin tuleen, ottaneet arvohenkilöt vangeiksi ja lähettäneet heidät kauas Saksaan. Meidän kylämme miehet eivät halua osakseen samaa kohtaloa. Siis he koettavat suoriutua pulasta miten parhaiten voivat. — Puhellessaan Nette täti pyyhki lautasia hermostuneella kiireellä, ja tapahtui sellainen kuulumaton seikka, että hän asetti astiat väärille paikoille kaapissa. Lapset pysyivät vaiti, etteivät kiihoittaisi häntä enempää. Kuitenkin Martta olisi tahtonut tietää, mitä kunnon vaimo tarkoitti sanoilla »koettavat suoriutua pulasta miten parhaiten voivat». Hänen sydämensä löi, hänen tietämättä minkä vuoksi.

Setä Richard palasi vasta pimeän tullen. — Huh! — hän murisi. — Mikä koiran ilma! — Ja hän pudisteli rätäsateen kostuttamia vaatteitaan tulen ääressä. — No, miten kävi? kysyi Nette täti. — Päätettiin, että Trousselard ja Saint-Raymond menevät preussilaiseen pääkortteeriin Dunisiin ilmoittamaan kenraalille, että me emme ole liitossa noiden metsässä olevien hurjimusten kanssa. — Martta, joka parhaillaan kuori perunoita, pudotti veitsensä. — Metsässä olevat hurjimukset? — kertasi hän. — Kenestä puhutte, setä Richard? — Minä puhun, tyttöseni, noista vapaa-ampuja lurjuksista, jotka, tekemättä hyötyä maalle, saattavat onnettomuuden niskoillemme, ellemme ryhdy varotoimiin. — Mistä tiedätte, ettei heistä ole maalle hyötyä? Joka tapauksessa he ovat ranskalaisia. Ja heidät te tahdotte luovuttaa saksalaisille ja luulette siinä tekeväanne hyvän työn? — Tytön ääni värisi peittelemättömästä närkästyksestä. Setä Richard, ollen jo ennestään kiihoittunut, suuttui: — Elkkää sotkeutuko muiden asioihin, Martta neiti! Tämä ei koske lapsia. Muuten, minä en puhunut mitään, kuuntelin vain mitä toiset päättivät. Mutta sittenkin he ovat oikeassa. Minä annan palttua vapaa-ampujille. Jos he tahtovat olla hyödyksi, menkööt armeijaan kuten muutkin. Eikä heitä ilmianneta; ilmoitetaan vain, ettei heidän kanssaan olla liitossa. — Toisin

sanoen heidät kielletään, heidät, jotka taistelevat ja uhrautuvat Ranskan puolesta. Jos he pyytäisivät täältä turvaa, ei heitä otettaisi vastaan, eikä niin? Ja mentäisiin ilmoittamaan saksalaiselle esikunnalle? Ja Juvignystä on löytynyt kaksi miestä toimittamaan sellaista tehtävää? Trousselard ja Saint-Raymond, kaksi kunniantonta pelkuria, jotka piileskelevät täällä viranomaisia, ettei heitä lähetettäisi toisten tovereiden luo armeijaan. — Pikku tytön äänessä oli sellainen inho, että vanha talonpoika jäi hetkeksi sanattomaksi.

— — — — —

Kun himmeä kajastus ilmaisi aamun tuloa ja kukon ensimmäinen laulu kajahti, nousi Martta vuoteeltaan, jossa hän oli koko yön valvonut. Hän haparoi pimeässä vaatteensa, pukeutui ja luki lyhyen rukouksen. Sitten hän livahti varovaisesti keittiöön ja sytytti hehkuvassa hiilloksessa tulen kynttilään. Astiakaapin laudalle jääneestä kirjoitusvihkostaan hän repi irti lehden ja kirjoitti siihen muutamia sanoja. Puhallettuaan kynttilän sammuksiin hän hiljaa puki ylleen päällystakin ja kääri suuren huivin päänsä ja hartioidensa ympäri, sitoen sen päät solmuun selän taakse. Sitten hän hiipi ulos. Ulkona oli hiljaista, ihmiset olivat vielä levolla. — Vaikein on tehty, — ajatteli hän, ja hänen sydämensä sykki ilosta. Sitten hän kääntyi kulkemaan valtatieä, katsellen valkenevaa taivasta. Jonkun ajan kuluttua hän kuuli keveitä askelia takanaan ja samassa hän tunsu lämpöisen hengähdyksen kättään vasten ja kaksi mustaa kypälää hypähti nojalleen häntä vastaan. — Calypso, kilitti pikku koirat! Miten olet. . .? — Mitenkähkö se pääsi ulos? — sanoi Riquetin ääni. — Minä aukaisin sille oven. — Riquet! Sinäkin täällä! Minkä ihmeen kautta sinä saatoit tietää? — Mitenkähkö tiesin, että neiti lähtee talosta karkuun? Kas niin, Riquet ei olekaan niin tyhmä kuin luullaan; hän arvaa asiat pikku neitien näöstä. Neiti matkustaja, nyt olette kiinni ja käännytte Calypson kanssa koreasti kotiin. Jos olisitte heti uskonut asian minulle, olisin voinut ilmoittaa, että minä teen tuon matkan, ettekä te. — Iloinen hymy valaisi pojan pyöreitä kasvoja. Mutta Martta ei halunnut antaa toisen lähteä sijastaan ja itse palata kotiin. — Minä olen miettinyt paljon tätä, — kertoi tyttö. — En löytänyt ajatuksissani ketään, joka olisi voinut asian toimittaa. Ajattelin kyllä sinua, Riquet, mutta minusta oli väärin lähettää sinua taipaleelle ilman isovanhempiesi lupaa. Ja jos heiltä olisi pyydetty lupaa, olisi asia varmasti mennyt myttyyn. Mutta minusta tuntui, että tällä hetkellä minä en kuulunut kellekään, että minulla ei ollut velvollisuuksia muita kuin isänmaatani kohtaan. Nyt olen järkähtämättömästi päättänyt, että minä menen. — Riquet näki tytön kasvojen loistavan ja silmien hehkuvan mitä enemmän hän puhui. — Hän ei luovuta päätöksestään, — ajatteli poika ja virkkoi sitten: — Olkoon menneeksi, lentäkää minne haluatte, neiti leivonen. Mutta Calypso ja minä seuraamme. Ei käy laatuun, että pikku tyttö, joka tuskin tuntee tien, menee yksinään metsään. Kun palaamme ja minä selitän asian Nette tädille, hän varmasti sanoo: »Sinä teit oikein.» Isoisä sanokoon mitä tahtoo, ehkä hän ei puhu mitään. Itse asiassa hän ei pidä noi-

den toisten puuhista, mutta hän pelkää talonsa ja omaisuutensa puolesta. Siksi hänen piti juoda, että saisi rohkeutta . . . Mutta minne sinä nyt marssit? Eihän nyt syksyllä voi käyttää peltojen yli vievää tietä. Vajoaisimme siellä korvia myöten liejuun. Meidän täytyy lähteä Louppyn tietä ja sitten . . . — Johda sinä matkaa, Riquet. Siinä jo teet minulle palveluksen. Kyllä minulla on sinun kanssasi paljon hauskempi kuin käydä yksin. Kunpa vain Nette täti ei olisi liian levoton. — Riquet taputti iloissaan käsiään, ja Calypso hyppeli nauttien raikkaasta ilmasta. Sitten Riquet kertoi, miten hän kasvinsisarensa surullisesta ja hajamielisestä käytöksestä oli arvellut hänen suunnittelevan jotakin, ja miten hän oli yön aikana pitänyt varansa ja kuultuaan hiljaista liikettä kyökistä oli arvannut asian. Sitten hän oli hiipinyt keittiöön ja lukenut siellä Marttan vihkonlehdelle kirjoittamat rivit: »Sillävälin kuin kaksi miestä menee ilmoittamaan saksalaisille, pikku tyttö menee varoittamaan ranskalaisia.» Tämän alle Riquet oli kirjoittanut: »Olkaa huoleti, minä menen hänen jälkeensä!» — Nyt he varmaan odottavat meidän paluutamme joka hetki. — He katsoivat toisiinsa ja purskahtivat nauruun: — Me palaamme, mutta vasta tänä iltana tai huomenaamulla. Tule, Calypso!

Mutta pikku koira ei totellut, vaan seiso i ojan partaalla ja haukkui jotakin vimmatusti. Riquet meni katsomaan, ja häneltä pääsi huudahdus. — Martta, Martta, tule katsomaan! Täällä on . . . Coco, meidän Coco parkamme, joka on haavoittunut! — Kaikkien Nette tädin kyyhkysien nimi oli Coco. Riquet nosti linnun varovasti käsiinsä. — Siltä oli siipi rikki, raukalta. Se olisi varmasti kuollut nälkään ilman Calypsoa. — Liikutuksesta kalpeana Martta tunsin sinisen nauhan, jonka hän Valentine lähtöpäivänä oli sitonut linnun kaulaan. Valentine oli luvannut laskea linnun irti seuraavana päivänä perilletulonsa jälkeen. Koska Valentine lähdestä oli jo kolme viikkoa kulunut, oli Coco parka saanut kauan etsiä tietänsä. Lentäessään yli vihollisen rintaman se oli saanut haavan saksalaisen kivääristä, mutta uskollisesti se oli pyrkinyt kyyhkyslakkaansa kohti. Martta irroitti hellävaroen sinisen nauhan; siihen oli kiinnitetty kokoonkääritty kirjelippu. Sykkivin sydämin Martta luki:

»Rakas sisar ja hyvät ystävät! Pääsin perille onnellisesti. Isä oli tullessani melkein parantunut haavastaan, joka on käsivarressa. Mutta teit oikein rakas sisko, kun annoit minun lähteä, sillä isälle ei ollut yksinolo hyväksi. Nyt on kaikki hyvin, kun olen täällä. Elä ole levoton tähtemme, sillä pommituksen tullessa on piispanpalatsin kellarikäytävä minulle avoin ja siellä olen täydessä turvassa. Syleilen mielessäni teitä kaikkia. Jumala suokoon, että joskus jälleen kohtaisimme. Johtakoon Hän pienen lähettilääni lennon onnellisesti luoksenne, kuten minun matkani tänne. Valentine.» Näiden rivien alle isä oli lisännyt: »Kiitos, reipas, pikku tyttöni siitä, että lähetit luokseni ison sisaresi. Rohkeutta ja toivoa!» Sitten oli taas Valentine käsialaa: »Riquet, pidä aina uskollisesti huolta aarteestani!»

Ilon ja innostuksen vallassa Riquet alkoi hyppiä ja tanssia keskellä tietä. Martta puolestaan itki ilosta, hyväillen ja suudellen sylissänsä ole-

vaa pikku lintua. — Mutta sillä on varmaankin nälkä! — virkkoi Riquet äkkiä keskeyttäen tanssinsa. — Ei se pelkillä suuteloilla elä! — Kaikeksi onneksi Riquet oli ollut niin huomaavainen, että oli ottanut mukaansa nisukakun ja kaksi kovaa munaa. — Syökäämme kaikin, — virkkoi Riquet. — Mutta Coco todellakin ansaitsee sen kunnian, että hänet syötetään ensiksi. — Pitkiin aikoihin lapset eivät olleet syöneet niin iloista ateriaa. Martta tunsu olleensa oikeassa, kun oli luottanut kaitsemukseen; hänen avukseen oli yhtäkkiä tullut kelpo Riquet ja pikku Coco hyvine uutisineen. Aamiaisen jälkeen alettiin neuvotella, mitä tehtäisiin Cocolle. Oli mahdotonta ottaa sitä mukaan retkelle, ja sydämetöntä olisi ollut heittää se oman onnensa nojaan. Jonkun matkan päässä oli tien vieressä talo. Lapset veivät kyyhkysen sinne ja kertoivat talonväelle sen retken. Väki sai suuret silmät, ja Cocosta tuli sankari. He lupasivat hyvin hoitaa sitä, kunnes lapset voisivat palata sitä hakemaan.

Kun Riquet oli parillakymmenellä pennillä ostanut leipää talosta, lapset jatkoivat nopeasti kävellen matkaa. He saapuivat poikkitielle, joka oli vetinen, mutta kuitenkin mahdollinen kulkea. Sitä myöten lapset saapuivat autioon, hiljaiseen metsään. Kuta pitemmälle he tulivat, sitä upottavammaksi muuttui märkä maa. Riquet napisi toverinsa pikku kenkiä vastaan. Hänellä itsellään oli paksupohjaiset vedenpitävät saappaat. Mutta Martta selitti, ettei hän tuntenut kosteutta eikä kylmyyttä. Tytön tavallisesti kalpeat posket hohtivat nyt punaisina; katsoessaan häntä Riquet piti häntä kauniina. Poikakin tunsu itsensä iloiseksi; ajatus, että hän teki palveluksen isänmaalle, lämmitti hänen rintaansa. Tähän saakka eivät maan onnettomuudet olleet liikuttaneet Riquetin levollisuutta; koska hän ei voinut mitään, mitäpä hän niistä välitti? Mutta nyt olivat pikku tytön käytös ja sanat herättäneet hänessä uusia ajatuksia ja tunteita. Jos vielä eilen joku olisi sanonut, että joskus on hauskaa kärsiä, että saattoi olla tyytyväisempi astuessaan nälkäisenä keltaisessa loassa kuin istuessaan hyvää kahvia juomassa tulen ääressä, Riquet olisi pitänyt sitä pilapuheena. Mutta nyt hän oli tyytyväinen ja iloinen. Tämä isänmaallisella tunteella lämmitteleminen ei ollutkaan aivan turhaa, sillä ilma oli kolea ja pieniä lumihualeita alkoi leijua ilmassa. Pian muuttui tie tulvaveden valtaamaksi rapakoksi; oli mahdotonta mennä eteenpäin. Täytyi palata metsänlaitaan ja tehdä suuri kierros metsään viitoitettuja linjoja myöten Dagobertin kaivon luo. Se taival oli ainakin kuusi tai seitsemän kilometriä. Riquet ehdotti tytölle, että tämä palaisi kotiin ja hän yksinään jatkaisi matkaa. Pikku tytön voimat eivät varmaankaan riittäisi retkelle ja hänen jalkansa olivat kastuneet ohkaisissa kengissä. Vastaukseksi Martta ensimmäisenä astui linjalle, joka leveänä ja suorana kulki synkkään metsään. Riquet seurasi tottelevaisena.

Kun lokakuun varhainen pimeys alkoi kääriä metsää vaippaansa, lapset olivat vielä kaukana määrästään. Ja kuitenkin he olivat kävelleet paljon pysähtelemättä. — Ovatko jalkasi kipeät? — kysyi Riquet. — Sinä onnut. — Kyllä, minun jalkani ovat hyvin kipeät. Luulen, että kengät ovat hieroneet niihin rakkoja, jotka ovat menneet rikki. — Mitä

me nyt teemme? — Me emme välitä mitään minun rakoistani. Sitten kun pääsemme kotiin, voin niitä hoitaa. Oletko vielä varma tiestä, Riquet? — Tällä kertaa Riquet ei näyttänyt niin varmalta kuin ennen vastatesaan samaan kysymykseen. — Kuule, — sanoi hän pysähtyen. — Me olemme suunnilleen kaivon kohdalla, joka merkitsee sitä, että meidän on jätettävä tie ja astuttava metsään. Tässä on polku, joka luullakseni vie sysimökeille. Päivällä ei minun olisi vaikea löytää mökkejä, sillä olen ennen ollut täällä metsästäjain mukana. Mutta, kuten näet, on jo hämärä ja puolen tunnin perästä on pilkkopimeä. En tahdo salata sinulta totuutta: pimeässä en voi kulkea niin varmasti kuin tähän saakka. Tahdotko, että kaikesta huolimatta lähdemme polkua myöten? — Mitä muutakaan voisimme tehdä, Riquet? On liian myöhäistä peräytyä. Sitäpaitsi me emme ajattele peräytymistä. Eteenpäin ja eläköön Ranskal — He astuivat päättäväisesti metsään. Mutta nyt alkoi tupruttaa lunta yhä tiheämmin: äskeiset pienet hiutaleet muuttuivat suuriksi paloiksi. Piti olla varuillaan, ettei kadottanut polkua. Eikä siitäkään ollut varmuutta, veikö se oikeaan. Huokaisten Riquet ajatteli, että Martta, jos olisi totellut häntä, nyt olisi Juvignyssä Nette tädin luona. Omituista kyllä hän ei itselleen kaivannut kodin mukavuuksia. Mutta mitä hyötyä siitä oli, että heitä oli kaksi kärsimässä? Niinkuin arvaten hänen ajatuksensa Martta sanoi ääneen: — Kaikesta huolimatta en sitten sodan syttymisen ole koskaan ollut niin tyytyväinen kuin nyt. — Musta pimeys ja valkoinen lumi näyttivät kilpailevan keskenään vallasta, kilvan kietoen metsää. Kaikki lasten ympärillä oli äänetöntä. Miksi he vielä kulkivat eteenpäin? Jos he olisivat olleet oikealla tiellä, he olisivat jo tulleet perille. Tämä ajatus pani heidät pysähtymään. — Sinä et jaksakaan enää kävellä, Martta parka. Ja minä en osaa enää minnekään. Istuudutaan puun juurelle ja odotetaan aamun tuloa? — Tehdään niin, — sanoi Martta alistuen. Mutta mikä oksien ratina kuului heidän läheltään? Calypso alkoi haukkua. Samassa kuului kumea murina ja suuri villisika kulki lasten ohitse. Villisika ei käy päälle, kun sitä ei hätyytetä. Mutta tämä kohta toi Riquetin mieleen toisen vaaran; hän muisti, että Woëvren metsässä on susia. Hän oli jo näkevinään niiden silmien kiiluvan pimeästä. Maksoi mitä maksoi, turvapaikka oli haettava. Mutta pysähdyttyään pikku tyttö ei jaksanut pitää koossa voimiaan. — Minä tunsin, — hän valitti, — että jos pysähtyisin, en jaksaisi enää lähteä. Istuudutaan maahan, kuten sanoit. — Mutta Riquet oli muuttanut mieltä. Istukoon Martta yksinään, hän kiertelee ympärillä huutaen ja huhuten. Jos vapaa-ampujat ovat lähistöllä, he kuulevat huudon. Tuumasta toimeen. Jäätyään yksin Martta veti jaloistaan märät kengät ja sukat. Voi miten hyvältä tuntui painaa kipeät jalat kylmään ja pehmoiseen lumeen. Sitten pikku tyttönen kyyristyi puun juurelle silmät kiinni ja kädet ristissä ja rukoili. Hetki oli raskas, mutta kuitenkin tunkeutui lapsen sieluun rauha. Vaikkapa hän kuolisikin siihen tehtävänsä suorittamatta, hän oli ainakin tehnyt voitavansa, kuten monet muutkin kunnian ihmiset: hän oli taistellut niin kauan kuin voimat riittivät. Sillävälin metsä kajahtelee Ri-

quetin huudoista. Ääni milloin loittonee, milloin lähenee. Martta puolestaan huhuilee aika-ajoin. Vihdoinkin! Kaukainen ihmisääni vastaa heidän huutoihinsa. — Tänne näin! — huutaa Riquet voimainsa takaa. — Tänne, ystävät! Eläköön Ranska! — Kuuluu oksien ritinä. Kaksi mustaa haamua lähestyy, ja suuresta lyhdystä suuntautuu lapsia vastaan kirkas valo, joka heidät sokaisee, mutta riemastuttaa samalla. — Katsos kummaa! — huudahtaa lyhdynkantaja hämmästyneellä äänellä. — Täällä on lapsia!

IV

Viittä minuuttia myöhemmin Martta makasi kuivista sanajaloista laitetulla vuoteella ja ojenteli jalkaraukkojaan loimuavaa liettä kohden. Tässä mökissä, tai paremmin sanoen kodassa, joka oli ylhäältä auki kuin lappalaiskota, pidettiin nuotio vireillä yötä päivää. Siellä lapset olivat vihdoinkin löytäneet turvapaikan ja lepoa. Äskeinen lyhdynkantaja istui vastapäätä Marttaa ja katseli häntä ilmeellä, josta näkyi ihmettely, myötätuntoisuus ja ymmärryksenhalu. Toinen miehistä, voimakaslihaksinen jättiläinen, oli juossut kertomaan tovereille ihmeellisestä tapauksesta: kaksi lasta, joista toinen sievä pikku tyttö, oli lumen mukana pudonnut taivaasta heidän metsäänsä! Hetken perästä oli mökin oviaukko täynnä uteliaita päitä. — Te olette varmaankin lumipyryssä erehtyneet ilmansuunnista ja eksyneet metsään? — kysyi vihdoin lyhdynkantaja. — Päinvastoin! — huudahti Riquet, joka itsekseen ylpeili siitä, että oli niin tarkalleen osunut sysimökeille. — Me tulimme tänne, koska meillä oli tänne asiaa. Mutta puhu sinä, Martta! — Kunnan poika ei tahtonut itselleen kunniaa retkestä, koska hän ei ollut pannut sitä alkuunkaan. — Me tulimme ilmoittamaan, että... preussilaiset tietävät, että te olette täällä, — sanoi Martta hiljaisella äänellä, ilon tulvehtiessä hänen mieleensä. — He tulevat mahdollisesti teitä ahdistamaan. Teidän täytyy nopeasti lähteä pois. — Ymmärrätkö? — kysyi Riquet. — Hän läksi yksinään aamuyöllä tälle retkelle. Minä juoksin hänen jälkeensä ja onneksi tavoitin hänet. — Nuorten miesten keskuudessa nousi hälinä, josta eroitti hämmästyksen, ihailun ja kiitollisuuden huudahduksia. Tuo tyttönen oli heidän vuokseen pannut alttiiksi henkensä kylmässä ja vaaroja täynnä olevassa metsässä! Yhdellä hyppäyksellä oli lyhdynkantaja seisollaan ja komenteli ulkona-olijoita. — Hei, laiskurit, viivytelijät! Pikku neiti on märkä ja uupunut. Hakekaa nopeasti risuja tulta varten! Hakekaa raitista vettä kaivolta! Hei, tuokaa ruokavaroja! Tuhat tulimmaista! Pikku tyttö, yöllä, ja tämmöisessä ilmassa! — Silmänräpäyksessä lisättiin puita tuleen ja tuotiin tuhkassa paistettuja perunoita. Miehet häärivät; muuan juoksee hakemaan raitista vettä, toinen tuo paistettuja herneitä. Eräs kantaa toisesta mökistä vanhan peitteen, ja kekseliäin riisuu vaipan päältä ja tarjoaa sitä: — Neidin täytyy ottaa päältä märkä päällystakki. Tehkää hyvin ja pankaa tämä sijaan. — Samassa lentää kolme muuta nuttua pikku tytön jalkoihin. Kaikki tahtovat olla

ritareita ja ovat valmiit mihin tyttönen vain käskee. Martta on liiketuksen vallassa eikä kykene sanomaan sanaakaan; kyyneleet vuotavat pitkin hänen poskiaan. Ah, jos hän on palkkion ansainnut, on hän sen mielestään moninkertaisesti saanut! Riquet katselee häntä ylpeydellä. — Haluatteko hiukan kahvia, neiti? Se ehkä virkistäisi. Kova onni; ettei meillä satu olemaan leipää! — Kenraali luultavasti tuo sitä tullessaan, — kuuluu toinen ääni. — Kenraaliko? — kysyi Riquet, jonka ääni vaistomaisesti muuttui kunnioittavaksi. — Niin, miten asian ottaa. Meidän kenraalillamme ei ole komeita olkalippuja; mutta hän on meidän päällikkömme, jonka käskystä olemme valmiit kuolemaan. Tänä iltana hän lähti hakemaan meille ruokaa, sillä ikävä kyllä leipurit eivät kanno meille tuotteitaan kotiin. — Iloinen nauru kajahti mökissä tämän pilapuheen johdosta.

Ryypiskellessään kuumaa kahvia Martta ei unhoittanut uhkaavaa vaaraa. — Hyvät ystävät, — hän sanoi. — Elkkää unhoittako sitä, minkä vuoksi tulimme tänne. Te tiedätte, että jos preussilaiset saavat käsiinsä vapaa-ampujoihin, he ampuvat heidät. — Lyhdynkantaja irvisti: — Jos he tulevat meitä tervehtimään, otetaan heidät lämpöisesti vastaan! — Aiotteko odottaa heitä? Sehän olisi hulluutta! Jos he tulevat, on heillä ylivoima. — Tyttösen mieltä ahdisti. Aikoivatkohan nämä nuoret miehet turhan kunnian vuoksi jäädä odottamaan kymmenkertaisen viholiisen tuloa ja antaa tämän tehdä heistä lopun? — Minä puolestani en ajattele asiasta sitä enkä tätä. Mutta minä tunnen kenraalin. Hän on vannonut, ettei hän väisty preussilaisen edestä. Kuta suurempi vaara, sitä kiihkeämpi hän on. Siinä juuri on ero hänen ja meidän muiden välillä; me taistelemme mielellämme, mutta emme tahallamme etsi kuolemaa; kenraali sitävastoin etsii. — Ehkä hän ei voi nähdä Ranskaa näin onnettomana, — huokasi Martta. — Kai se niin on... Mutta me luulemme, että siinä on muutakin. Joka tapauksessa emme voi päättää asiaa, ennenkuin kenraali on tullut. Me odotamme häntä paraikaa; olimme juuri lyhtyinemme häntä vastassa, kun löysimme teidät.

Kului puolituntinen. Marttaa alkoi nukuttaa sanajalkavuoteellaan lämpöisessä mökissä. Silloin herätti hänet lyhdynkantaja, joka palasi oltuaan jonkun aikaa ulkona. — Sanoihan minä sen, — huusi tämä. — Kenraali ei tahdo kuulla puhuttavankaan pakoon juoksemisesta! — Toinen ääni, joka pani tytön vavahtamaan, kysyi: — Missä tuo pikku tyttö on? — Martta nousi sukkelasti ja kumartui ulos oviaukosta. Erään vapaa-ampujan kädessä oleva lyhty valaisi tulijan kasvoja. Se oli kookas ja kaunis nuori mies, jonka tyttönen ensi silmäyksellä tunsi. Vapaa-ampujain »kenraali», mies joka oli vannonut, ettei hän koskaan väisty preussilaisia, oli Valentinen entinen sulhanen Louis Leblanc.

Hänkin tunsi heti tyttösen. — Martta! — Louis! — Nuori mies paljastaa koneellisesti päänsä. Hänen hämminkinsä panee miehet arvaamaan jotain salaisuutta, ja nuo kunnan pojat vetääntyvät hienotunteisesti pois. Riquetkin livahtaa ulos mökistä viheltäen Calypsoa mukaansa. Riutuvan valkean ääressä istuvat nyt Louis ja Martta ja puhelevat kes-

kenään. Tyttönen selittää, miten hän on Juvignyssä Nette tädin luona. Nuoren miehen huulilla on kysymys, nimi, jota hän ei uskalla lausua: — Valentine! — Martta, jonka sydän sykkii haljetakseen, sanoo kertomuksensa lopussa yksinkertaisesti: — Ja Valentine on Verdunissa isän kanssa. — Vapaa-ampujan ilmehikkäällä kasvoilla näkyy hänen mielensä liikutus. Louis parka, miten hän on laiha! Martta muistaa lyhdynkantajan sanat: »kenraali etsii kuolemaa». Äkkiä hän ymmärtää kaikki. Louis suree yhä Valentinea menettämistä ja senvuoksi hän tahtoo kuolla myöden henkensä niin kalliista kuin mahdollista. Eikö Martan velvollisuus ole saada Ranskalle säilymään urhoollinen sotilas ja hänen mukanaan kaikki ne, jotka kuolemaan saakka alistuvat valitsemansa päällikön tahtoon? Liikuttavalla äänellä Martta vetoaa järkeen, todelliseen isänmaallisuuteen, joka velvoittaa olemaan turhan takia panematta kallisarvoisia ihmishenkiä alttiiksi. Miksi he eivät liity säännöllisiin joukkoihin kuten toisetkin, yhteisen johdon ja kurin alle? Koska kerran yleistä aseihinousua ei tapahtunut, vaan peljästynyt talonpoika oli valmis ilmiantamaan vapaa-ampujat, eikö näiden pitäisi liittyä yksinkertaiseen sotilaiseen, joka taistelee Ranskan lippujen alla? — Katse kiinnitettynä nuotioon nuori mies oli synkkänä ja vaiti. Jo monta kertaa hän oli itsekseen miettinyt samoja asioita mitä tyttönen puhui. Mutta suru ja katkeruus olivat pidättäneet häntä ylpeydessä. Koska hänet oli hyljätty, koska morsian oli jättänyt hänet, hän tahtoi kaivautua metsiin kuin karhu ja sieltä käydä vihollisen kimppuun. — Louis, — sanoi Martta. — Elkkä tehkö turhaksi niitä vaivoja, joita saimme tänne tullessamme kärsiä. Elkkä jääkö tänne! Kerrotaan, että uutta armeijaa muodostetaan parhaillaan Pohjois-departmentissa; liitytkää siihen! Taistelkaa urhoollisesti kuten isä... ja sitten... jos Jumala on kuullut rukouksemme ja varjellut teidät kuolemasta... — Liikutus tukahutti tytöksen äänen, ja hän suuntasi kyöneleiset silmänsä nuorukaiseen. Tämä tuskin uskalsi ymmärtää hänen tarkoitustaan. Miten tämä lapsi rohkeni luvata niin paljon tulevaisuudesta? Mutta Martta rohkeni tänään kaikkea: — Jos te, Louis, olette surrut, niin uskokaa, että hänkin on kärsinyt. Minä tiedän, että hän on itkenyt monia öitä. — Nuoren miehen kasvoilla välähti valonsäde: — Voi, Martta, oletteko siitä varma? Uskotteko todellakin, että hän vielä välittää minusta? Kuitenkin... hän antoi minun lähteä ilman myötätuntoista sanaa, ilman katsettakaan!... — Senvuoksi, että jos hän olisi antanut sydämensä puhua, se olisi puhunut liian kauan. — Ja tyttönen kertoi sanojensa vahvistukseksi kuulemansa keskustelun isänsä ja Valentinea välillä. Valentine oli tottelevainen tytär, ja heidän isällään oli luultavasti täydet syyt menettelyynsä. Syvästi järkytettynä nuorukainen änkytti: — Täydet syyt... kieltämättä. Voi, Martta, siihen aikaan olitte vain pikku lapsi, jolle ei voitu puhua näistä asioista; mutta nyt ovat surut teitä kehittäneet ja nyt kykenette ymmärtämään. Niin, minä tunnustan, että minä olin väärässä. Minä seurustelin tovereiden kanssa, jotka olivat minua rikkaampia; heidän kanssaan minä pelasin ja tuhlasin rahat, joilla minun piti perustaa oma koti. Isällänne oli oikeus

ja velvollisuus nuhdella minua, mutta ylpeydessäni en tahtonut häntä kuunnella. Mutta minä vannon teille, Martta, etten koskaan ole rikkonut kunnian vaatimuksia vastaan, enkä koskaan ajatellut muita kuin Valentinea. — Millä kunnioittavalla hellyydellä hän lausuikaan tuon nimen! Martta tarttui lempeästi kätösillään nuorukaisen käsiin, jotka ennen olivat valkeat ja hienot, nyt karkeat ja ruudin polttamat. — Siis, Louis, kaikki voi korjautua, jos luovutte ylpeydestänne! Jos uskotte Jumalaan, huomatkaa, että Hän on lähettänyt minut luoksenne tänä iltana. Minä tulin tänne kuin salaperäisen voiman ohjaamana. Kuulkaa pyyntöäni, sillä minä puhun Valentinin nimessä! Alistukaa, ruvetkaa tavalliseksi ranskalaiseksi sotilaaksi ja liittykää Pohjoiseen armeijaan! — Mistä on tuo pikku tyttö oppinut puhumaan niin lujasti, sellaisella vaikuttavaisuudella, joka hämmästyttää. Vapaa-ampujain kenraali kumartuu ja suutelee tyttösen pikku kätösiä. Hänestä tuntuu, kuin enkeli olisi laskeutunut korkeudesta lohduttamaan häntä ja tuomaan hänelle sen, minkä hän oli menettänyt: toivon ja luottamuksen tulevaisuuteen. Hän tuntee itsensä urhoillisemmaksi kuin koskaan ennen; sillä jos hän nyt kaatuukin, ei hän kaadu epätoivoisena ja hyljättynä, jota kukaan ei rakasta. . . — Minun täytyy puhua asiasta miehille, — hän mutisee. Ja kun hän kiiruhtaa ulos mökistä, ristii Martta kätensä ja kiittää Jumalaa, joka on antanut hänelle voiton.

— — — —

Ajatus mennä Pohjoisarmeijaan herätti joukossa hiukan murinaa. Minkä vuoksi heidän piti jättää tämä metsä, jossa he olivat eläneet köyhinä, mutta hyvinä tovereina, joskus vailla leipääkin, mutta ei koskaan vailla rohkeutta? Oliiko sopivaa, että kenraali antoi tuolla tavalla pikku tytön komentaa itseään? Louis, joka oli kuullut nuo lauseet, nosti kätensä pyytäen hiljaisuutta. — Aikana, jolloin Ranska oli vielä pahemmin vihollisten talleama ja raastama kuin nykyään, — hän sanoi, — eräs sen kuninkaista noudatti nuoren tytön neuvoja, ja historia todistaa, ettei hänen tarvinnut sitä katua. Sen nuoren tytön nimi oli Jeanne d'Arc, ja hänen ansiostaan kuningasta nimitettiin Kaarle Voittoisaksi. — Herännyt murina muuttui suosionosoituksiksi. Usean kerran ennen oli kenraali sattuvilla käännteillään saanut täten vaikutetuksi miestensä mieleen. Tämän jälkeen kenraali lyhyesti selitti suunnitelmansa. Nyt pimeän aikana oli jätettävä Dagobertin seutu ja siirryttävä Montmedyn luona olevaan Tiheikkö nimiseen metsään. Siellä olivat vapaa-ampujat ennenkin nauttineet vierasvaraisuutta metsänvartian talossa, kunnan Michaudin muorin luona, jota siitä syystä kutsuttiin »kaikkien äidiksi». Kun hänen poikansa metsänvartia oli lähtenyt vapaaehtoisena sotaan, eukko eleli yksinään metsän keskellä olevassa talossa. Seuraavana yönä koetettiin päästä Belgian rajalle. Tätä rajaa myöten, jonka yli hätätilassa voitaisiin mennä, kuljettaisiin Somme-joen rannoille, jossa kenraali Bourbaki muodosti uutta armeijakuntaa. Belgialaiset, jotka olivat julistautuneet puolueettomiksi, pitivät itse asiassa ranskalaisten puolta ja heihin voitiin tarpeen tullen turvautua.

Marttaa varten miehet laittoivat kahdesta kivääristä ja poikittain sidotuista remmeistä kantopaarit. Matka kävi läheltä Juvignyä; sopivassa paikassa he voisivat jättää lapset maantien varteen, josta nämä voisivat ensimmäisillä ajoneuvoilla palata kotiinsa. Kenraali kiirehti joukkoonsa ja johti lähtövalmistuksia. Hän oli levoton ajatellessaan matkaa Woëvren metsän ja Tiheikön välillä olevan aukean taipaleen yli. Se täytyisi suorittaa ennen auringon nousua. — Vihdoin kaikki olivat valmiit. Koko joukon lukumäärä, lapsia lukematta, oli kaksikymmentäviisi miestä. Lunta ei enää satanut; ilma kääntyi kylmäksi. Martta makasi peittoihin käärittynä paareilla vahvojen miesten kantamana, jotka keskenään kiistelivät tästä kunniaista. Valvominen ja rasitukset olivat kullanneet hänen voimansa, ja täytettyään velvollisuutensa hän ei enää jaksanut vastustaa silmäluomia painavaa unta. Kaiken suorittamansa jälkeen olikin tyttösellä oikeus lepoon! Rauhallisin mielin hän nukahti, sillävälän kuin iloiset ja nuoret äänet kajahtelivat hänen ympärillään raikkaassa yöilmassa.

Aamunkoittoon saakka hän nukkui syvää, tyyntä ja virkistävää unta. Hänet herätti tuudittavan keinunnan äkillinen pysähtyminen; johtajan käskystä olivat häntä kantavat miehet seisahtuneet. He olivat juuri tulleet sille aukealle kahden metsän välissä, jonka ylimeno oli Louisia huolestuttanut. Peitteisiin kääriytyneenä Martta unimielissään kuuli keskustelua ympärillään: — Onko niitä paljon? — Ei, pieni tiedustelujoukko vain! — Oh, kenraali! Ollaan vielä viimeisen kerran vapaa-ampujoilta! — Louisin ääni sanoi ankarasti: — Hulluutta! Olemme vastuunalaiset lapsista! Painautukaa nopeasti maata vasten! — Martta tunsi, miten parit laskettiin maahan. Hän toisti mielessään Louisin sanat: »Olemme vastuunalaiset lapsista.» — Me varmaankin olemme heille haitaksi jossakin, — hän mietti. Äkkiä hän valveutui täydellisesti ja huudahti: — Louis, elkkää välittäkö meistä, tehkää mitä tahdotte! — Samassa vihelsi jokin ilmassa. — Liian myöhäistä peräytyä! — huudahti lyhdynkantaja iloisesti. — Koska meitä ahdistetaan, me kai vastaamme, kenraali? — Louis komensi lyhyesti: — Kivääri poskelle, laukaiskaa! — Jyrisevä laukaus kajahti. Martta oli vihdoinkin vapautunut kietovista peitteistä ja nousi nyt seisaalleen katsoakseen mitä tapahtui. Ilma oli kirkas, nouseva aurinko valaisi lunta. Tuolla tien luona näkyi pieniä valkoisen ja mustan kirjavia keihäslippuja ja kypäroitä. — Ulaaneita! — sanoi Riquet, painaen Martan kumartumaan maahan. Mutta kenraali komensi: — Kaikki juoksujalkaa pensaikkoon. — Hän tarttui Marttaa vyötäisistä ja muutamalla hyppäyksillä he olivat tiheässä pensaikossa, joka oli kahden tien mutkassa. — Ladatkaa pyssyt! — huusi kenraali. Mutta saksalaiset ratsumiehet eivät halunneet käydä taisteluun metsään kätkeytynyttä vihollista vastaan. He kannustivat suuria hevosiaan ja poistuivat hurjassa laukassa Juvignyyn päin. Keihäät ja kypäret välähtelivät; joukon kadottua näkyvistä oli hangella punaisia läikkiä... Vapaa-ampujat kokoontuivat yhteen ja tarkastivat rivinsä. — Kaikki ovat läsnä! Eikö ole haavoitettuja? — Ei, kenraali! — Me nutistimme

niistä muutamia, — virkkoi eilinen lyhdynkantaja käsiään hieroen. — Minä näin muutamia, jotka retkottivat satulassaan. — Seikkailu siis päättyi onnellisesti. Mutta siitä huolimatta oli pidettävä kiirettä, että ajoissa jouduttaisiin Tiheikkömetsään. Joskaan ulaanit eivät hevosineen voineet tunkeutua pensaikkoon, he saattavat sanan jalkaväelle ja se voi saapua millä hetkellä hyvänsä. Silloin oltaisiin pikku neidin kanssa helisemässä. Tuhat tulimmaista! Kaksi miestä juoksi hakemaan parit, jotka olivat jääneet kedolle. Louis oli tarkastanut joukkonsa. Tyytyväisenä hän antoi käskyn: — Lähtekää, ystävät, ja Jumala suojelemaan teitä! Viekää terveisiä eukko Michaudille! — Kaikki säpsähtivät ja kääntyivät katsomaan kenraalia. Tämä istuutui hyvin kalpeana kannolle ja ojensi vaivalloisesti vasemman jalkansa; siitä juoksi verilähde lumelle. — Minä sain lyijyä kypälääni; ystävät, kiiruhtakaa ilman minua. — Nousi vastalauseiden myrsky. Ei tullut kysymyksenkään lähteä ilman kenraalia! Vapaa-ampujain joukossa oli miestä monta lajia. Eilinen lyhdynkantaja oli tutkinut lääketiedettä ennen sotaa, ja toverit nimittivät häntä senvuoksi Tohtoriksi; hän laskeutui polvilleen, tutki haavan ja laittoi rikki-revitystä pikkuliinasta väliaikaisen siteen. Luoti oli läpäissyt säärilihakseen ja tullut ulos haavasta. Vamma ei ollut vaarallinen, mutta jalkaa ei voinut nyt käyttää. Kaksi miestä tarttui toistensa käsiin, ja Louis nostettiin niiden päälle istumaan. Joukko lähti liikkeelle, ja puolen tunnin perästä oltiin saavuttu suuren metsän eteläreunaan. Siellä kantajat pysähtyivät ja levähtivät. Kenraali laskettiin nojalleen pientä töyrästä vasten. Hän oli aivan kalpea ja näytti olevan miltei pyörryksissä; ohkaisen siteen läpi tihkuu runsaasti verta. Tohtori mutisi tyytymättömästi: — Jokin valtasuoni on loukkautunut; pitäisi sitoa uudestaan, mutta meillä ei ole mitään . . . — Odottakaa hiukan, — virkkoi Martta. — Riquet on mennyt hakemaan apua erästä talosta, joka on meille tuttu. — Martta ja Riquet olivat huomanneet kaukaa sen talon, johon he olivat jättäneet kyyhkysen hoidettavaksi, ja poikanen oli lähtenyt taloa kohden. Pian Riquet palasi kantaen mukanaan liinavaatetta, vanua, lääkepullon, luumuviinaa ja leipäkimpaleen. — Minä sanoin heille: »Minulla ei ole rahaa, antakaa minulle velaksi. En voi teille selittää asiaa, mutta on kysymys ranskalaisista.» Silloin he antoivat mitä pyysin. Ne ovat kunnan ihmisiä. Coco voi hyvin. Minä pyysin vanhinta pojista viemään sen Nette tädin luo ja samalla selittämään, ettei meillä ole mitään hätää ja että me palaamme sitten kun sopii. Poika oli ymmärtäväisen näköinen, kylä hän toimittaa asian. — Sillävälän kun Tohtori uudelleen satoi haavan, jaettiin juoma ja leipä veljellisesti. Kenenkään osa ei ollut suuri, mutta sitä paremmalle se maistui. Sitten lähdettiin jälleen taipaleelle. Miehet olivat ehdottaneet, että lapset jäisivät tien varrelle odottamaan Juvignyyn päin kulkevia ajoneuvoja. Mutta Martta ei tahtonut jättää haavoitettua Louisia ja Riquet piti velvollisuutenaan seurata Marttaa. Niin istuutui Martta paareilleen, ja miehet kantoivat käsillään kenraaliana. Aurinko valaisi kirkkaasti lumista metsää, ja vapaa-ampujain mieliala kävi jälleen hilpeäksi.

V

Metsänvartian talon suuressa keittiössä makasivat miehet oljilla ja kuorsasivat. Kimppuihin asetetut kiväärit pitkin seinä lepäsivät samoin kuin heidän omistajansakin. Mutta niinkuin miehet olivat vaatteissaan heti valmiit taisteluun, niin olivat ladatut kiväärinkin valmiit tarpeen tullen aloittamaan tuhoatuottavan laulunsa.

Martta kuori perunoita sillävälän kun eukko Michaud, »kaikkien äiti», viritti valkean ja kaatoi veden suureen kattilaan. Herttaisesti oli »kaikkien äiti» ottanut vastaan aamulla tulleen joukon, ajattelematta sitä vaaraa, joka häntä uhkasi antaessaan suojaa vapaa-ampujille. Hänestä oli todellinen ilo saada nämä vieraakseen; hänestä tuntui vähän siltä, kuin hän samalla olisi saanut luokseen oman poikansa, kelpo Arsènen, joka sodan alkaessa oli pyytännyt häneltä luvan saada astua riveihin. Mitä hän teki näiden toisten hyväksi, tekivät varmaan jotkut muut hänen poikansa hyväksi, kenties juuri tällä samalla hetkellä. Aika-ajoin eukko tai Martta kävivät antamassa juotavaa tai virkkamassa jonkun sanan haa-voitetulle, joka makasi viereisessä huoneessa. Louis ei voinut nukkua, sillä hänellä oli kuume ja hän kärsi tuskia.

Vihdoin alkoivat olkipatjoilla lepäävät miehet oikoilla itseään ja nousta. Mielihyvin he kävivät äsken valmistetun ruuan kimppuun, oltuaan pitkän ajan laihalla ravinnolla. Sillävälän kun he ahmivat lihakeittoa, Tohtori meni tiedustelemaan kenraalilta tämän viimeisiä määräyksiä. Kenraali parka, hänet täytyi jättää Michaudin muorin hoitoon. Oli harmillista, ettei hän nyt voinut johtaa joukkoaan. Tänä yönä oli päästävä Belgian rajalle, mutta oli pimeä, eikä kukaan joukosta ollut varma tiestä. Kuka opastaisi heidät rajalle? — Minä! — virkkoi Riquet reippaasti. Kaikkien katseet kääntyivät poikaseen, joka niin uljaasti tarjousi. — Huomaa, pikkurainen, — sanoi Tohtori, — että on vaarallista kulkea meidän mukana. Sinä tiedät preussilaisten julistaman lain: kuolemanrangaistus jokaiselle ranskalaiselle, joka avustaa joukkoja, jotka eivät kuulu säännölliseen sotaväkeen. Mieti siis, poikaseni, ennenkuin lupaudut oppaaksemme. — Jos luulette minun pelkäävän, — sanoi Riquet mahtipontisesti, — niin olette itse pelkureita. Mitä ollaan itse, siksi luullaan muitakin. — Miehet nauroivat, ja Tohtori koetti vielä panna vastaan. Mutta katse, jonka Martta loi poikaan, lisäsi tämän rohkeuden moninkertaiseksi. Riquet lähestyi tyttöä, ja he juttelivat matalalla äänellä hetkisen. — Sinä odotat minua täällä Michaudin muorin luona. Minä palaan, kun olen saattanut heidät turvaan. Elä huolehdi minusta, minä tunnen tien rajalle mainiosti. — Tyttö puristi hänen käsiään ja katsoi häntä silmiin; hänestä näytti Riquet sitten eilisen kasvaneen. Poikanenkin tunsu muuttuneensa; hänen sydämeensä oli tullut uusi tunne. Mitä hän oli eilen tehnyt, sen hän oli tehnyt kasvinsisarensa vuoksi, mutta uutta tehtävänsä ei hän aikonut tehdä hänen vuokseen, eikä liicin näiden tuntemattomien miesten vuoksi. Hän teki sen asian takia, jolle hän tähän saakka ei ollut omistanut pientäkään ajatusta, mutta jonka

Martan kyynleet olivat hänelle opettaneet. Hän teki sen onnettoman, pilkatun ja raastetun isänmaan tähden, joka tarvitsi lastensa rakkautta ja verta. — Miehet kulkiivat kenraalin vuoteen ohitse puristaen tämän kättä jäähyväisiksi, luvaten ei ennen pysähtyvänsä, ennenkuin olivat saavuttaneet Pohjoisarmeijan. — Siellä tapaamme toisemme, jos Jumala suo, — sanoi Louis Leblanc. — Kirottu naarmu, joka estää minua johtamasta hyvät toverini perille saakka! — Riquet oli innoissaan. Hän astui ensimmäisenä ulos, ja muut seurasivat häntä. Martta ja Michaudin nuori seisoi ulko-oven kynnyksellä ja katselivat, miten pieni joukko hävisi illan hämärään. Kun naiset kääntyivät mennäkseen jälleen sisälle, Michaudin muori asetti suuren rautatangon oven tueksi. — Nytpä voimme olla varmoja, etteivät preussilaiset pääse sisälle! — sanoi Martta, koettaen laskea leikkiä. — Voi, tyttöseni, jos preussilaiset tulisivat, olisi viisainta aukaista ovi. Mitäpä naiset voisivat heille, jos he todellakin tahtoisivat sisälle? He särkeivät oven pyssynperillä ja pistäisivät vihapäissään talon tullen. Mutta jos heidät hyvällä päästää, käyvät he vain ruuan ja juomien kimppuun.

— — — —

Seuraavana aamuna Michaudin muori läksi kylälle täydentämään ruokavarastoaan, jonka vapaa-ampujain käynti oli melkein kokonaan tyhjentänyt. Martta jäi hoitelemaan sairasta. Hän istui tuolilla vuoteen vieressä, ja he puhelivat entisistä ja tulevista asioista. Ah, jos saksalaisten laumat saataisiin työnnettyksi takaisin ja Ranskan alue jälleen vapaaksi, silloin Valentinen isä varmaankin ottaisi vastaan sen, joka oli ottanut osaa tähän taisteluun. — Mutta jos minä kaadun, kuten niin monet muut, silloin sanokaa heille, rakas Martta, että kuolin katuen ja että viimeinen ajatukseni oli omistettu heille . . . varsinkin Valentinelle. — Louisin silmät hehkuivat kuumeesta ja liikutuksesta, ja hän heltyi kuin pikku lapsi. Martta tynnytti häntä kuin lasta, sanoen kaiken käyvän hyvin, ja lähti sitten valmistamaan hänelle lämmintä juomaa. Palatessaan hän huomasi sairaan nukkuvan. Silloin hän istahti vuoteen viereen ja oli pitkästä ajasta yksin omain ajatustensa kanssa. Ne veivät hänet Juvignystä Verduniin ja sieltä sinne, missä kunnan pikku Riquet kulki johdettavainsa etupäässä. Talo oli hiljainen; kuului vain kissan unettava kehräys uunin luota. Martta vaipui unenhorroksiin.

Äkisti hän vavahti ja loi katseen sairaaseen. Uneksiko hän, vai koputtiko joku ovelle? Taaskin sama ääni! Sitten kuului miesääniä, raakoja huutoa ja voimakkaita iskuja oveen. Saksalaisia! Onneksi on rautasalpa ovelle! Martta oli seisaallaan, katse sairaassa, joka nukkui rauhallisesti. Sillävälin iskujen voima kasvaa. Tyttönen muistaa mitä Michaudin muori eilen sanoi: parempi on aukaista hyvällä. Onko avattava? Preussilaiset tuskin tekevät pahaa haavoittuneelle. Martan päätös oli tehty hän aukaiseel! Hän ottaa pari askelta ulko-ovelle päin, mutta pysähtyy kauhistuneena: pyssy! Louisin ladattu sotilaskivääri on tuolla nurkassa. Kuolemanrangaistus uhkaa sitä, joka pitää luonaan aseita . . . Hän malttaa mielensä; pyssy on kätkestävä, siinä kaikki. Varovaisesti

hän työntää ladatun aseensa sängyn alle. Sitten hän syöksyy nopeasti ulko-ovelle ja avaa sen. Mutta samassa katumus vilahuttaa hänen mieleensä. Voi, hän ei ollut ajatellut, että preussilaiset ovat liikkeellä eilisen kahaan johdosta. On selvää, että he tutkivat metsän ja talon ja löytävät Louisin pyssyn.

Suuri joukko piikkikypäroitä on oven edustalla. Muutamia astuu jo sisään; päällikkö, pitkä, laiha ja parrakas mies, antaa käskyjä. Pistooli kädessä he tutkivat etehisen, jossa on halkopinoja ja maanviljelysaseita. He pistävät miekkansa halkopinoihin. Mutta mitään epäiltävää ei löydy. Nyt upseeri tervehtii jäykästi käsi otsalla tyttöstä ja pyytää lupaa astua sisemmäksi. Sitten hän syrjäytyy kohteliaasti, antaen tytön mennä edellä. Ei koskaan niinkuin tällä hetkellä Martta ollut tuntenut, miten vahvistavaa on luottamus Jumalaan. Palavin rukouksin hän kääntyy Hänen puoleensa, joka yksin voi pelastaa Louisin joutumasta kiinni ja ammutuksi. — Martta astui keittiön kynnyksen yli kuin mestauslavalle. Häntä seuraava preussilainen tutki silmäyksillään huoneen. Mikään ei herättänyt epäluuloa. Sitten upseerin katse kiintyi oveen, joka vei Louisin huoneeseen. Lähtiessään avaamaan ulko-ovea Martta oli vaistomaisesti sen sulkenut. Nyt hän ymmärsi, että oli turhaa koettaa estellä. Tuskan hiki otsallaan hän työnsi oven hitaasti auki, luoden hämmennyneen katseen preussilaisen jäykkiin kasvoihin. Silloin juolahti hänen mieleensä kuin taivaan lähettämänä muutamia saksalaisia sanoja, jotka hän oli Verdunissa oppinut. — Mein Bruder, — hän sanoi puoliääneen, osoittaen vuodetta, — mein Bruder, krank!¹ — Saksalainen seisoit vaiti minuutin verran, katsoen vuoroin pikku tytön tuskallisia kasvoja, vuoroin nukkuvan Louisin hienoja, kalpeita piirteitä. Hänen ei olisi tarvinnut kuin vähän kumartua huomatakseen sängyn alla sotilaskiväärin piipun. Mitä miehen mielessä mahtoi liikkua? Olivatko nuo hänen äidinkielellään lausutut sanat herättäneet hänessä liikuttavia muistoja? Kenties hänelläkin oli kotimaassaan pikku sisar, joka samanlaisella suloisella äänellä lausui: »Mein Bruder...» Äkkiä hänen jäykillä kasvoillaan kuvastui sisäinen liikutus. Hän antoi kädellään merkin, että tyttön sulki oven, tervehti kohteliaasti, kääntyi ja poistui hiljaisin askelin. Henkeään pidättäen Martta kuuli vihollisten keskustelevan ja sitten raskaiden saappaiden askelien loittonevan talosta. Jälleen vallitsi täysi hiljaisuus. Tuntiessaan veren jälleen kiertävän suonissaan Martta ei enää jaksanut pysyä pystyssä. Hän vaipui hitaasti maahan, pää nojaten väliseinään. Calypso, joka haukuttuaan kyllikseen poistuvia preussilaisia tuli sisään avoimesta ovesta, hämmästytti kovin tätä omituista asentoa. Se nuuski kalpeita kasvoja ja alkoi sitten hellästi hyväillä . . .

Sellaisessa asennossa heidät löysi Michaudin muori palatessaan. Jo auki jäänyt alaovi, myllerretty etehinen ja ilmassa tuntuva nahkasaappaitten ja hihnojen haju panivat hänet aavistamaan jotakin. — Hm,

¹ Veljeni, sairaa.

tämä haisee preussilaiselta, — hän tuumi. Hän meni sisemmäksi ja näki Martan makaavan maassa. — Hyvä Jumala! — hän huudahti kalveten. — Mitä he ovat teille tehneet, pienokainen? — Ei mitään, — virkkoi Martta tuskin kuuluvalla äänellä. Eukko avasi kamarin oven ja katseli kysyväisesti Louisia. Tämä oli juuri herännyt ja kysyi rauhallisesti: — Tuotteko hyvää ruokaa meille, rouva Michaud? — Hyvä ihmel — huusi eukko, nostaen kätensä ylös. — Mitä tämä oikein merkitsee? Toinen on puolikuollut ja vakuuttaa, ettei hänelle ole mitään tehty; toinen on aivan rauhallisena vuoteessaan. — Puhuessaan hän kävi hoi-telemaan tyttöstä. Louis katseli heitä molempia koettaen ymmärtää, mitä oli tapahtunut. Hän näki Martan heittäytyvän nyyhkyttäen eukko Michaudin kaulaan, samalla nauraen kesken kyyneleitä ja selittäen, ettei häntä vaivannut enää mikään. Vihdoin tyttönen rauhoittui ja kykeni kertomaan tapahtuneen kohtauksen. — Olipa onni, — virkkoi vapaa-ampuja, — etten minä herännyt. Nähdessäni preussilaisen olisin voinut tehdä jonkun tyhmyyden. — Onni todellakin, — virkkoi Michaudin muori. — Mutta ajatelkaapa, jos he olisivat tämän sijaan tulleet eilen, kun vapaa-ampujat nukkuivat tuolla. — Silloin olisi tapeltu, — virkkoi Louis säkenöivin silmin. — Niin, — sanoi eukko, — yksi kahtakymmentä vastaan. Kun preussilaiset tutkivat metsää, ovat he mieslukuiset. Meidän ympärillämme aivan kihisee saksalaisia. — Rykmentti jalkaväkeä oli majoitettu lähikylään. Ja kulkiessaan maantietä eukko oli kaukaa nähnyt valkoisten kyrassierien haarniskoiden välkkyvän.

VI

Kului päivä, toinen ja kolmas, eikä Riquet palannut matkaltaan. Vaikka otaksuttiinkin, että poikanen huolehtiessaan opastettavistaan kulki näiden kanssa kauemmaksi kuin oli alkuaan aikonut, tai että hän lepuutti väsyneitä jalkojaan jonkun ystävällisen belgialaisen luona, kävi Martta levottomaksi. Hän ajatteli myöskin säälillä Nette tatiä, joka jo niin monta päivää oli ollut ilman tietoja lapsista. — Neljännen päivän illalla kuului vihdoin varovainen koputus ovelta. — Avatkaa, neiti Martta, — sanoi Michaudin muori. — Eivät preussilaiset noin kiltisti koputa. — Viittä minuuttia myöhemmin Riquet istui toisten kanssa illallispyödyssä. Myöskin Louis oli mukana, sillä tänään hän oli ensi kerran ollut ylhäällä vuoteestaan. Riquet kertoi, mitä kaikkea hän oli suorittanut matkallaan. Kulkeminen oli ollut vaikeaa, sillä tiet olivat täynnä saksalaisia joukkoja. Heidän oli pitänyt maata päiväkausi eräässä metsässä piilossa, sillä välin kun heidän ohitseen kulki valkoisia kyrassierejä. Belgian rajalle tultua olivat ystävälliset belgialaiset antaneet heille yösjän eräässä riihessä ja aamulla kutsuneet koko joukon kahville. Sitten Riquet oli hankkinut turvapaikan muutamille lievästi haavoittuneille, Metzistä pakenemaan päässeille ranskalaisille sotilaille, jotka olivat joutuneet suureen kurjuuteen. Eräs Montmedystä oleva

rikas rouva, joka oli paennut Belgiaan ja jonka Riquet sattumalta tunsi, oli ottanut heidät hoitoonsa ja luvannut hoitaa heitä kuin omia poikiaan. — Riquetin kertoessa seikkailuistaan oli illallinen syöty. Mutta vielä he jäivät istumaan Michaudin muorin lieden ääreen. Louis kyseli miehistään, ja Martan kysymykset eivät tahtoneet loppua ollenkaan. Mutta Riquet alkoi heitellä kaipaavia katseita pieneen matrassiin, jonka Michaudin muori oli tuonut keittiöön. — Onpa vielä yksi asia, — sanoi poika, — jonka kerron, ennenkuin menen maata. Palatessani tapasin vanhan sanomalehtimyyjän, joka tuo lehtiä Belgiasta Juvignyyn. Hän kertoi menevänsä sinne parin päivän perästä. Silloin pyysin häntä sanomaan isoisälle, että me olemme tämän kylän pastorin luona. — Martta katsoi poikaan silmät pyöreinä, miettien itsekseen, oliko tältä jäänyt osa järkeä Belgiaan. — Aivan niin, Martta neiti, tämän kylän pastorin luona. En näet halunnut puhua Tiheikkömetsästä sille vanhalle harakalle, joka kuljettaa paitsi lehtiä myös kaiken maailman juoruja. Ei ole tarpeen, että ihmisten huomio kiintyy tänne, missä vapaa-ampuja oleskelee. Minä sepitin hänelle jutun, että Martan on ollut pakko viipyä täällä pastorin luona, koska hän on saanut rakkoja jalkoihinsa. Siinä hän on totta toinen puoli. Siten ymmärtää isoisä tulla meitä hakemaan ajoneuvoilla. — Mutta silloinhan hän menee kylälle pastorin luo ja te ette ole siellä! — Kaikki järjestyy hyvin, rouva Michaud; tullessani pistäysin pastorin luona ja kerroin hänelle koko asian. Papithan osaavat aina olla hienotuntoisia, eikö niin? — Ja Riquet meni suoraa päätä patjalleen maata ja nukkui yhteen menoon neljatoista tuntia.

— — — —

Seuraavat päivät kuluivat rauhallisesti. Miettien mielessään, että jo oli aika ajatella paluuta Juvignyyn, Martta samalla pelkäsi sitä. Häntä kauhistutti sanakiistat, syytökset ja selitykset, jotka eivät selvitä mitään. Mutta Riquet, joka tavallisesti aristeli isoisäänsä, ei näyttänyt ollenkaan levottomalta. Martta kysyi: — Mitä sanomme heille lepyttääksemme heidät? — Poika vastasi rauhallisesti: — Me emme sano heille mitään. Ei kannata koettaa saada heitä ymmärtämään sitä. — Jos pojalta olisi kysytty, mitä hän tarkoitti sanalla »sitä», hänen olisi ollut vaikea selittää. Mutta hän ymmärsi sen itse ja tiesi, että Marttakin hänet ymmärsi. »Se» tarkoitti uusia tunteita, jotka sota oli kasvattanut Martan ja hänen sydämessä: isänmaanrakkautta ja kunniantuntoa. — Riquet on oikeassa, — ajatteli Martta. — Niitä asioita ei voida selittää, ne ovat tunnesioita. Pahaksi onneksi Richard sedällä ja Nette tädillä ei ole niitä tunteita. — Ajan kuluksi Riquet kertoili matkansa yksityiskohtia. Hän oli kulkenut kappaleen matkaa vanhan lehtienmyyjän keralla ja koettanut tämän pitkistä jutuista urkkia jota-in uutisia. Ukko oli kertonut, että Richard setä oli käynyt Woëvren metsässä lapsia hakemassa ja palannut väsyneenä ja turhin toimin, tuoden mukanaan vain Dagobertin kaivon luota löytämänsä Martan sukkanauhan. Kylässä puhuttiin kiitellen lasten retkestä ja samalla paheksuttiin Trousselardin ja Saint-Raymondin käytöstä. Juttu oli tullut kylän määrinkin korviin, joka oli soimannut mo-

lempia nuoria miehiä kavaltajiksi ja raukoiksi, niin⁷etteivät nämä enää uskaltaneet näyttäytyä, vaan viettivät päivänsä rehuaitassa, josta vasta illalla tulivat. — Oikeita yölintuja, — sanoi Riquet nauraen. Mutta Martta mutisi itsekseen: — Onnettomia! — Sydämessään hän sääli heitä enemmän kuin niitä, jotka urhoina olivat kaatuneet Gravelotten tai Sedanin kentillä.

Neljäntenä päivänä Riquetin paluun jälkeen tuli taloon käymään kylän pastori. Hän toi mukanaan suuria uutisia. Toissa päivänä, marraskuun 9:ntenä, oli Verdun ollut pakoitettu aukaisemaan porttinsa viholliselle. — Antautuminen oli kunniallinen, — sanoi kunnan pappi, koettaen lievittää sanoman katkeruutta. — Linnaväelle on osoitettu kunniaa ja asukkaiden edut on säilytetty: sodan loputtua kaikki palaetaan Ranskalle. — Mutta Martta makasi pöytää vasten pää käsien nojassa ja itki katkerasti. Louis käveli sanaakaan virkkamatta edestakaisin pitkin keittiön lattiaa, kuin ärsytetty peto. Michaudin muorikin pyyhki kyyneliä, jotka juoksivat pitkin hänen ryppyisiä poskiaan. — Huomaatko? — sanoi Riquet, koskettaen Martan käsivartta. — Tämä uutinen on tullut tänne isoisan mukana. Isoisä on tullut meitä hakemaan. — Niin oli asian laita. Setä Richard oli saanut tiedon lehtienmyyjältä ja tullut tunti takaperin. — Jätin hänet kotiini syömään, — sanoi pappi, ja tulin teille edeltäpäin ilmoittamaan, että voitte valmistautua matkalle. Herra Richard aikoo palata jo tänään. — Martta oli noussut seisomaan aivan kalpeana. — Aivan niin, meidän täytyy lähteä. Jos Verdun on antautunut, viedään isä vankina Saksaan! Isä raukka. Miten silloin käy Valentin? — Valentine palaa Juvignyyn, — sanoi Riquet. — Ehkä hän jo onkin siellä. — Oh, Riquet! Niinkö luulet? Kiiruhtakaamme siis! — Martta kääntyi ja joutui seisomaan vastapäätä Louisia. — Entä minä? — sanoi tämä, katsoen tyttöä silmiin. Martta ymmärsi. Ennenkuin Louis lähti taisteluun panemaan alttiiksi verensä ja henkensä, hän tahtoi nähdä Valentin. Hänellä oli oikeus vaatia sitä lohdutusta. Onhan tapana täyttää kuolemaantuomitun viimeinen pyyntö. Kaiken tämän Martta luki nuorukaisen päättäväisestä katseesta. — Louis parka, mitä me teemme? — hän mutisi. Tosiaankin, miten ehdottaa arkailevalle setä Richardille, että hän ottaisi vapaa-ampujan taloonsa. Setä Richardhan oli hyväksynyt noiden kahden nuoren miehen ilmiantoretkenkin. Voisiko hän panna alttiiksi kotinsa ja omaisuutensa asian vuoksi, joka hänen mielestään oli vain tyhjä sana? — Näyttikö hän olevan meille hyvin suutuksissa? — kysyi Martta papilta. — Ei ollenkaan, — vastasi tämä, näyttäen hämmästyneeltä. Riquet näytti vaipuneen syviin ajatuksiin. — Tuossa tulee isoisä, — sanoi hän äkkiä. — Jos tahdotte, otan minä tehtäväkseni pyytää häntä ottamaan mukaansa herra Louisin.

— — —

Saman päivän iltana kulki Juvignyyn päin johtavalla tiellä ajopelit, joita peitti harmaa kangaskuomu. Kärkyjen pohjalla oljissa istuivat Riquet, Martta ja Louis, viimeainittu pitäen polviensa välissä pssyvä.

Setä Richard ajoi hevosta. Miten vanhus oli suostunut ottamaan mukaansa vapaa-ampujan? Sitä Martta mietiskeli itsekseen siinä istuessaan. Hän muisteli kohtausta metsänvartian talossa. Riquet oli, kuten sanotaan, käynyt härkää kiinni suoraan sarviin, tekemällä setä Richardille kysymyksen, ennenkun tämä oli vielä kerinnyt virkkaa mitään: Tahtoiko isoisä ottaa luokseen viikon päiviksi neiti Valentinen sulhasen, herra Leblancin? Hän ei ollut salannut totuutta; herra Leblanc oli yksi niitä vapaa-ampujia, joiden takia oli noussut hälinää paikkakunnalla. Oliko isoisä kuullut äskeisestä kahakasta Louppyn tiellä? — Totta kai oli kuullut! Preussilaiset olivat laskettaneet täyttä laukkaa Juvignyyn ja jättäneet sinne kaksi haavoitettua, joista toinen oli kuollut. Sitten he olivat panneet pakkoveron lähikylille rangaistukseksi. Hyvä etteivät syyttäneet taloja tuleen! — No niin, isoisä—oli Riquet sanonut—tuossa kahakassa herra Louis haavoittui. Myöskin minä ja Martta o timme siihen osaa. — Sinä . . . sinä olit siellä? Ja Marttakin? — oli setä Richard hämmästyksissään änkyttänyt. Riquet oli keksinyt oivan keinon estää ukon nuhteet: heti ensi iskulla hämmästyttää hänet, panna kerrassaan typeryksiin. Marttakin oli tapellut preussilaisia vastaan! Ja nyt pyydettiin, että hän, sekä Richard, antaisi suojan vapaa-ampujalle!

Setä Richard jäi seisomaan suu auki, kasvot kävivät ryppyihin, ja hikipisaroita kihosi vanhalle otsalle. Kova taistelu oli varmaankin käynyt hänen mielessään. Ja kuitenkin hän ei ollut kieltänyt, niinkuin hän viikkokausi takaperin olisi varmasti tehnyt. Jokin muutos oli siis tapahtunut. Alkoiko setä Richardkin ymmärtää niitä tunteita, joita ei voi selittää? Hän oli kysynyt tuskallisesti: — Entä pyssy? Ei suinkaan sitä tarvitse ottaa mukaan? — Mutta Louis oli vastannut taipumattomana: — Me, pyssyni ja minä, emme erkane koskaan toisistamme. — No, ottaa ainakin latinki pois! — Tämä merkitsi samaa kuin: »huolimatta kaikesta kiusasta minä otan teidät vastaan», ja Louis sulki voimakkaasti käsiinsä vanhan talonpojan kädet. Asian laita oli niin, että setä Richardia hävetti, että hän oli hyväksynyt ilmiantoretken. Senvuoksi hän tunsii tarvetta jollakin tavoin hyvittää maineensa omissa silmissään. Setä Richard parka oli tavallaan sankarillinen. Vailla kaikkea innostusta ja mielihyvää hän oli sankari, kuljettaessaan kärryissään kotiaan kohti vapaa-ampujaa pyssyineen.

Alettiin lähestyä Juvignyä. Sieltä täältä tuikki jo hämärän läpi tulia. Silloin setä Richard äkkiä kirosi tuimasti itsekseen. Kylästä kantausi heidän kuuluviinsa signaalitorven ääni, joka kutsui sotilaita johonkin työhön. — Herra Richard, — sanoi Louis puoliääneneen. — Minä ymmärrän pelkonne. Pysähdyttäkää, niin minä laskeudun; en tahdo tuottaa talollenne onnettomuutta. — Setä Richard kohautti olkapäitään. Riquet sanoi: — Haava ei ole kyllin terve, että voisitte jalkaisiin liikkua. Hevonen on väsynyt, se ei jaksa enää palata metsänvartian talolle. Mutta me teemme näin. Emme aja kylään valtatieä, vaan kierrämme puutarhojen takaa kujaa myöten meidän hedelmätarhaan. Siellä isoisä aukaisee leivintuvan; onko teillä avain mukananne, isoisä? — On, — vastasi

talonpoika. — No, silloin on kaikki hyvin. Kun ovi on auki, pääsee herra Louis sinne yhdellä hyppäyksellä ja vaikein on tehty. Senjälkeen minä kyllä keksin jonkun keinon viedä hänelle illallisen ja olkilyhteen. Preussilaisten päähän ei ole koskaan pistänyt mennä leivintupaamme. Heillä ei ole siellä mitään tekemistä. — Kylää lähestyttäessä ilmaisi sieltä kuuluva hälinä, että väkiluku oli siellä runsaasti kasvanut sinä iltana. Jumala suokoon, ettei kujatiellä olisi yhtään saksalaista! Kun kärryt kääntyivät kujalle, pääsi pilvien takana ollut kuu esille ja heitti kirkkaan valonsa lumipeitteiselle maisemalle. Siinä valossa kuvastui musta miehen vartalo lumista tietä vasten. — Trousselard! — mutisi Riquet. — Samantekevä olisi preussilainenkin. — Ei, — sanoi Martta nuhtelevalla äänellä. Kun kärryt pysähtyivät hedelmätarhan pienelle portille, kuiskasi Martta tovereilleen: — Elkää laskeutuko, odottakaa hetkinen! — Hän hypähti alas ja juoksi nuorta miestä kohti, joka lähestyi hitain askelin. — Trousselard, — sanoi hän saavutettuaan tämän. — Tahdotteko tehdä minulle suuren palveluksen? — Nuorukainen säpsähti ja vei käden lakkiainsa. — Kuulkaa, — sanoi tyttö. — Pitäkää tämä asia hyvin salassa. Te olette kunniallinen mies ja minä luotan teihin. Minulla on syitä, joiden vuoksi en tahtoisi, että preussilaiset näkisivät meidän menevän Richard sedän luo hedelmätarhan kautta. Tahdotteko mennä maantien ja kujan yhtymäpaikalle katsomaan, tuleeko jokin saksalainen tännepäin. Jos tulee, viheltäkää »die Wacht am Rein»iä. Jos tie on tyhjä, viheltäkää jotain ranskalaista laulua. — »La Casquette» — sanoi poika, jonka leveät tyhmänsekaiset kasvot olivat Martan puhussa kirkastuneet. Martta palasi juosten rattaille. — Richard setä, — sanoi hän matalalla äänellä, — avatkaa nopeasti leivintuvan ovi! — Mutta kun Louis aikoi seurata Riquetiä, ja vanhusta alas rattailta, työnsi Martta hänet takaisin. — Odottakaal — hän kuiskasi. Tienhaarasta kuului vihellettyä saksalaisen kansallislaulun sävel. Samassa kuului raskasta astuntaa ja sotilasosasto tuli näkyviin. Se kulki kärryjen ohitse, joiden pohjalla vapaa-ampuja oli kyyryllään. Hetkinen kului, ja tienhaarasta kuului »la Casquette»n reipas sävel. — Nopeasti alas, — sanoi Martta. Louis astui alas ja livahti puutarhaan. Setä Richard astui ensimmäisenä pieneen rakennukseen puutarhan perällä ja sytytti siellä olevan pienen lyhdyn. — Täällä on tänä aamuna paistettu, uuni on vielä lämmin, — sanoi Riquet. — Teille ei tule kylmä täällä. Ja minä tuon teille illallisen. — Mutta Louis tunsii tällä hetkellä todeksi lauseen: ihminen ei elä ainoastaan leivästä. — Martta, — sanoi hän rukoilevasti. — Säälikää minua ja tuokaa minulle uutisia Valentinestä! — Mutta antamatta tytölle vastauksen aikaa setä Richard työnsi lapset ulos ja sulki oven salvalla. Lapset lähtivät kävelemään taloa kohti, jotavastoin setä Richardin täytyi hevosineen kiertää valtatien kautta. — Ainoastaan sinä osasit keksiä semmoista, että panit Trousselardin tietä vartioimaan, — sanoi Riquet naurahtaen. — Niin, — vastasi Martta enkelimäisesti hymyillen, — minä autan häntä parantamaan itseään. Koeta sinäkin ymmärtää häntä. — Samassa tuli heitä vastaan musta varjo, lotrinkilaismyssy päässä. — Ah, Nette täti, mikä ilo saada olla

taas luonanne! — Kelpo eukko avasi sylinsä. — Voi, pahat lapset, miten olette tuottaneet minulle levottomuutta! — Siinä oli koko nuhdesaarna! — Calypso haukkui ikkunan alla, siitä arvasin teidän tulleen. Mutta kuulkaal Valentine ja komendantti ovat täällä. Tälläkin kertaa on komendantti päässyt pakoon työmieheksi puettuna. Täytyy olla varovainen, sillä talo on täynnä preussilaisia. — Huudahtaan syöksyi Martta eukon sylistä taloa kohti. Mutta Riquet muisti hänet, joka oli jäänyt leivintupaan lukon taakse. Näiden päivien kuluessa hän oli kaikesta mielestään kiintynyt Louisiin. Hän juoksi takaisin leivintuvalle ja otettuaan selvän, ettei kukaan ollut lähettyvillä, kuiskasi avaimenreistä: — Kuuletteko? — Louis vastasi sisältä: — Kyllä. — No niin, olkaa tyytyväinen: Valentine on täällä!

VII

Martta syöksyi suoraa päätä etehiseen ja avasi jo puolittain keittiön oven. Mutta hän vetäytyi äkisti takaisin huomatessaan huoneen olevan täynnä saksalaisia sotilaita. Martta tarttui etukamarin lukkoon avataksseen, mutta Nette täti, joka saapui aivan hengästyneenä, ehätti estämään. — Elä avaa, onneton! Se on upseerin huone! — Hän lausui sanan »upseeri» kunnioittavalla kauhulla. — Meidän hallussamme on vain toinen kamari. — Martta juoksi peräkamariin, ja siellä hän vihdoin näki Valentinin, joka istui hämärässä nurkassa matalalla rahilla. Sisarukset kiiruhtivat toistensa syliin. — Elkää puhuko äänekkäästi, — varoitti Nette täti. — Ei pidä antaa kenellekään tiedoksi mistä Valentine tulee. — Sisarukset alkoivat puhella hiljaisesti, lyhyin, katkonaisin lausein. — Milloin tulit? — kysyi Martta. — Aivan äsken, neljännestunti ennen sinua. — Jalkaisin? — Niin. Ja piiloitellen. — Mutta isä, isä! Miksei hän ole täällä? — Hän on aitassa. Nette täti toimitti hänet piiloon heti, koska hänen mielestään saksalaiset olisivat helposti voineet huomata isän olevan upseerin. Huolimatta siviilipuvustaan isä on niin sotilaallisen näköinen . . . — Aitassa, — kertasi Martta. — Minä menen sinne! — Mutta Nette täti sai hänet kiinni. — Hurjapääl! Pysy rauhassa! Kaikeksi onneksi preussilaiset eivät vielä ole saaneet päähänsä epäillä aittaa; sinun käyntisi siellä johdattaisi heidät sinne. Etkö ole jo saanut tarpeeksi retkestäsi Riquetin kanssa! — Sanat olivat toruvat, mutta ääni ei ollut. Itse asiassa Nette täti oli ylpeä lasten retkestä, jota kylässä ylisteltiin. — Rakas sisar, — sanoi Valentine jälleen syleillen Marttaa, — minä tiedän mitä olet tehnyt. Sinä olet kerrassaan pieni sankaritar, ja minä olen ylpeä sinust! Kerro minulle vähän retkestäsi Woëvren metsään. — Martta hymyili itsekseen ja ajatteli: — Jospa hän tietäisi! — Mutta hän ei tahtonut ilmoittaa sisarelle Louisin läsnäoloa, ennenkuin heidän isänsä oli saanut siitä tiedon ja antanut nuorukaiselle anteeksi. Senvuoksi hän kertoi vain vapaa-ampujain »kenraalista», viehättävästä nuorukaisesta, joka oli haavoittunut ja siten jäänyt hoidettavaksi metsänvartiantaloon. Hän kuvasi yksityiskoh-

taisesti vapaa-ampujain elämän metsässä ja heidän taistelunsa tiedustelijajoukon kanssa. Kuinkahan halulla Valentine olisi kuunnellut, jos hän olisi tietänyt asian!

Sillävälän setä Richard ja Riquet neuvottelivat huoneen toisessa nurkassa. — Se maksaisi teille vain tusinan verran viinipullojanne, — sanoi poikanen. — En minä välitä viineistäni, — sanoi ukko huokaisten, joka merkitsi: »Minähän panen tässä enemmänkin alttiiksi.» — Sanon vain, että »Schnapsit» vaikuttaisivat nopeammin ja tehoisemmin. — No, oli menneeksi »Schnapsit» — sanoi Riquet ihastuneena aikeeseensa. Hän oli mennyt lähelle keittiön ovea eikä huomannut alentaa ääntään. Sisällä olevat preussilaiset sieppasivat mieluisan sanan lennosta. — Schnaps, ja! — kertasi muuan vaalea jättiläinen, näyttäen nauraessaan suuria valkoisia hampaitaan. — Teille kai kelpaa Schnaps, vai mitä? — sanoi Riquet tuoden keittiön pöydälle leveän pullon. — Siinä on. Vetäkää nahkaanne minkä suinkin siedätte, se ei maksa mitään! — Se on pirttua parasta lajia — uskoi setä Richard tytöille. — Sanonpa, että saamme vielä nauraa. — Tunnin perästä kahdeksasta keittiössä olevasta saksalaisesta kuusi makasi nukuksissa. Kaksi jällelläolevaa koetti pitää itseään virkeinä laulamalla isänmaallisia lauluja, mutta Richard sedän pirttu teki vihdoin lopun heidän lauluvarastostaan. Riquet piti heitä silmällä ovenraosta. Hänen suunnitelmansa oli onnistunut. Komendantti Deshayes saattoi nyt tulla sisään ovesta, joka aitan puolelta johti keittiöön. Komendantti pysähtyi hetkeksi kynnykselle ja katseli humalassa viruvia sotilaita. Sitten hän nopeasti kulki huoneen läpi, harppoen makaavien yli. — Pikku tyttöni, rakas pikku tyttöni! — Martta syöksyi isänsä syliin, ja kaikki vaivat olivat unhoittuneet. Silloin kuului etehisestä askeleita. Upseeri oli menossa ulos tapaamaan tovereitaan ravintolassa. Sukkelaneuvoinen Riquet avasi äkkiä keittiön oven. Upseeri ohimennessään silmäsi sinne ja pysähtyi äkisti omituisen näytelmän edessä. Hän oli noin viisikymmenvuotias mies, tyyni ja hyväntahtoisen näköinen. Mutta nyt, nähtyään päihtyneet sotilaat, salama leimahti hänen silmistään ja hän laski vihansa ilmoille alkaen potkia makaavia miehiä. Näin epämieluisasti herätetyt sotilaat koettivat tehdä kunniaa ja selittää jotakin, mutta hän vaiensi heidät herjaustulvalla. — Fort! fort! ¹ — huusi upseeri osoittaen rehelatoa. Koko tämän kohtauksen aikana komendantti Deshayes oli piiloitautuneena peräkamarin pimeimpään nurkkaan. Riquet otti lyhdyn ja johdatti miehet rehelatoon, jonne nämä heittäytyivät maata. Vihdoinkin oli talo vapaa. Kaikki istuutuivat höyryävän illallisen ääreen; Valentine ja komendantti eivät olleet syöneet lämmintä ruokaa kahteen päivään. Aika kului nopeasti keskustellessa ja Valentin ja komendantin kertoessa Verdunin pommituksesta. Mutta nyt täytyi huolehtia komendantin turvallisuudesta, ennenkuin preussilainen upseeri palaisi. Setä Richard arveli leivintuvan varmimmaksi kätköpaikaksi. Silloin Martta kalpeni. Mutta hän toipui pian ja ajatteli: — Jumala niin tahtoo; se ken-

¹ Pois.

ties on hyväksi. Isä on niin hyvällä tuulella tänään, niin herkkä. — Ja hän sanoi ääneen: — Minä saatan isän leivintuvalle. — Minä tulen mukaan, — sanoi Riquet, — koska on niin pimeä. — Kuu oli jälleen hävinnyt näkyvistä, ja lyhtyä ei voitu ottaa mukaan, ettei herätettäisi saksalaisten huomiota. Riquet kulki etumaisena kantaen liinaan käärittyä vapaa-ampujan iilallista päällysvaippansa alla. Martta puristausi sykkivin sydämin isänsä käsivarteen. — Kylmästäkö sinä noin väriset? — kysyi komendantti. Mutta Martan vapisemisen syynä oli levottomuus. Tyttönen ajatteli: Minun täytyy ilmaista hänelle asia. Hän oli silloin niin suuttunut Louisille; hyvä Jumala, mitähän nyt tapahtuu. — Tuskin kuuluvalla äänellä hän sanoi sitten: — Isä, sinun täytyy saada tietää . . . — Mielenliikutus esti hänet enempää sanomasta. — Mitä minun on tiedettävä, tyttöseni? — Martta jatkoi: — Setä Richard toi äsken mukanamme yhden noita vapaa-ampujointa, joita minä kävin varoittamassa . . . sen, jota he nimittivät kenraaliksi. Hän on piilossa leivintuvassa. Siellä tapaavat hänet. — No niin, tyttöseni, luultavasti minä sovin yhteen hänen kanssaan, sillä kertomuksestasi päättäen hän on urhokas mies. Miksi siitä niin huolehdit? — Isä, minun täytyy sanoa sinulle hänen nimensä. — Tyttönen oli pyörtymäisillään. Komendantti otti hänet syliinsä ja suuteli häntä. — Sano, rakas, ja selitä asia. Ja olkoon se mikä tahansa, elä vapise noin. Kun olet tehnyt niin paljon isänmaan hyväksi, on sinulla nyt oikeus käskeäkin. — Se lause palautti Martalle kaiken rohkeuden. Sillävälin kun Riquet sovitti avainta leivintuvan lukkoon, tyttö kuiskasi isänsä korvaan: — Isä, siellä on Louis. Hän on ollut väärässä, minä tiedän sen, mutta hän katuu. Sinä sanoit äsken, että minulla on oikeus käskeä; minä en käske, vaan pyydän. Rakas isä, Ranskan nimessä, jota hän rakastaa ja palvelee niinkuin sinäkin, anna anteeksi Louisille! — Leivintuvan ovi oli auki. Komendantti suuteli tyttärtään otsalle ja astui sanaakaan sanomatta sisälle.

— — — — —

Seuraavana päivänä ilahduttava uutinen kulki Juvignyn asukasten keskuudessa. Kylään majoitettu saksalainen rykmentti oli saanut lähtökäskyn ja valmistausi parhaillaan matkalle. — Valentine ja Martta kävelivät puutarhassa. Valentine kantoi käsivarrellaan Coco raukkaa, joka oli päässyt kotiinsa, mutta joka iäkseen jäi raajarikoksi. — Me viemme sen Verduniin ja pidämme siitä hyvää huolta, — sanoi Valentine. — Verduniin? — kysyi Martta. — Palaammeko siis Verduniin? — Kyllä, sisikoseni. Isä sanoo, että nyt kaupungin antauduttua olemme siellä parhaimmassa turvassa. Ennenkuin hän lähti sieltä, sopi hän neiti Leblancin kanssa, joka oli silloin palannut kaupunkiin, että me saisimme tulla asumaan hänen luokseen. Hyvä ystävämme lupasi hoitaa meitä kuin omia tyttäriään . . . — Valentine ääni murtui. Oli helppo arvata ketä hän ajatteli neiti Leblancista puhuessaan. Tytöt eivät olleet tavanneet isänsä sitten eilisen, eikä Martta tiennyt, oliko sovintoa syntynyt isän ja vapaa-ampujan välillä.

— Tiedätkö mitä! — sanoi Valentine. — Osoittaakseen kiitollisuut-

taan Richard sedälle siitä, mitä hän on meidän nyväksemme tehnyt, isä tahtoo pitää huolta Riquetin kasvatuksesta. Riquet tulee mukaanamme Verduniin ja pannaan siellä kouluun. Tässä päätöksessään isä varmaan-kin vahvistui, kun kuuli kerrottavan, kuinka toimelias Riquet on äskettäin ollut. —

Rummut pärisivät. Neljän miehen riveissä saksalainen rykmentti kääntyi marssimaan valtatieä. Talojensa ovilla katselevat talonpojat hieroivat tyytyväisinä käsiään. Nette täti iloitsi, että hän taasen pääsi keittiöönsä rauhallisiin taloustoimiin. Setä Richard huudahti: — Kas tuolla huuhekajaa! Miten hän nyt uskaltaa näyttäytyä keskipäivällä? — Huu, huu, huuhekaja! — hausivat pikkupojat. Siten kyläläiset nimittivät Trousselardia; tämäkin seisoi nyt urhean näköisenä kotiovellaan. — Olkaa vaiti, — sanoi Martta lapsille. — Hän ei ansaitse enää tuota rumaa nimeä. — Ihmiset katsoivat häntä kummastuneena. He eivät tienneet, että Trousselard oli tänä aamuna kirkosta tullessa odottanut Marttaa ja hänelle ilmoittanut aikomuksensa olevan lähteä sotaan. — Neiti Martta, minun asemani seudulla on sietämätön. Kaikki ihmiset osoittavat minulle halveksumistaan. Kun te eilen sanoitte minua kunnialliseksi mieheksi, oli sydämeni haljeta ilosta. Minä varoitin teitä niinkuin te tahtoite, eikö niin? — Aivan niin, Trousselard. Te teitte minulle suuren palveluksen. — Ja luuletteko... uskotteko, että minä osaisin olla sodassa, minäkin, kuten muut? — Olen varma, että tekisitte siellä hyvin tehtävänne, Trousselard! — Nämä sanat olivat panneet intoihinsa poika paran, joka pohjaltaan ei ollut raukkamaisempi kuin muutkaan. Tehtyään parannuksen omassa mielessään hän ei enää piiloittautunut ihmisiltä.

— Nyt kun kylä on jälleen vapaa, — sanoi Richard setä, — saattaa komendanttikin tulla pois lukon takaa. — Juostaan! — sanoi Valentine. — Isä raukka! — Tytöt juoksivat puutarhaan. Mutta Riquet oli kerinnyt aikaisemmin ja avannut leivintuvan oven. Martan sydän sykki haljetakseen, kun hän ajatteli pian näkevänsä isänsä ja Louisin yhdessä. Hyvä Jumala, mitähän heidän välillään on tapahtunut! — Isä tulee meitä vastaan, — sanoi Valentine pysähtyen keskelle tietä. — Mutta hän ei ole yksin. — Riquet juoksi iloisesti sisarusten luo. — Luulen, että he ovat sovinnossa! — kuiskasi hän Martan korvaan. Se sana tyynnytti Martan levottoman mielen. Valentine jäi seisomaan paikalleen liikahtamatta, silmät kiinnitettyinä kahteen mieheen, jotka lähestyivät hitain askelin. — Minä uneksin, — kuuli Martta hänen sanovan. — Ei, rakas sisko, sinä et uneksi, — sanoi Martta, hyväillen häntä hellästi. Ja ensi kerran kuului pikku tytön suusta lause, jossa oli hiukan ylpeyttä: — Hän se on; minä olen tuonut hänet luoksesi. — Miehet olivat aivan lähellä. Kihlattujen katset kohtasivat toisensa, ja kyyneleet kihosivat Louisin silmiin. — Tyttäreni, — lausui komendantti lempeällä äänellä. — Tällaisina aikoina pitää ajatella vain isänmaata. Sodan vaiheet ovat tuoneet minut yhteen tämän nuoren miehen kanssa, joka ajattelee kuten minäkin. Velvollisuutemme on taistella, ei enää voittaaksemme, vaan pelastaak-

semme kunnian. Senvuoksi lähdemme yhdessä Pohjoisarmeijaan. — Yhdessä! — toisti Valentine hämmentyneenä. Hänen katseensa kulki isästä, joka hymyili hänelle, siihen, jonka hän näin ihmeellisesti oli jälleen tavannut. — Minä pidän huolta isästäne, — mutisi vapaa-ampuja. Ja kihlautuneiden kädet liittyivät toisiinsa kuten heidän sielunsaakin...

VIII

Ankaran talven jälkeen oli tullut aurinkoinen huhtikuu. Maantiellä, joka kulkee Verduniin vievän rautatien rinnalla, ajeli kolme henkilöä avoimissa vaunuissa; Riquet, Valentine ja Martta, viimeainittu hyvin kalpeana ja kiedottuna moniin saaleihin ja peitteisiin. Tyttönen oli ollut hyvin sairas, ja Valentine oli valvonut ja rukoillut monta yötä hänen vuoteensa vieressä. Nyt oli kaikki vaara ohitse. Lääkäri oli sallinut tämän ajeluretken, joka oli todellinen virkistys pitkän sisälläolon jälkeen. Mutta heidän sydämensä eivät voineet olla täysin iloiset. Viikkokausi takaperin oli solmittu surullinen rauha, joka riusti Ranskalta Elsassin ja osan Lotrinkia. Tähän yleiseen suruun liittyi omakohtainen levottomuus. He tiesivät komendantilta saamastaan kirjeestä, että Louis oli haavoittunut tammikuussa Saint-Quentinin taistelussa ja luultavasti oli siellä kaupungin sairaalassa. — »Sotilas ei voi noudattaa omaa tahtoansa» — oli komendantti kirjoittanut, — »ja minun täytyi heittää hänet sinne, voimatta ottaa edes tarkempaa selkoa hänen kohtalostaan. Ainoa mitä voin sanoa tuosta haavasta, on, että se oli oikeastaan minulle tuleva. Poika paralla oli oikea kiihko olla minun edessäni suojana. Jos neiti Leblanc voi, niin koettakoon hän päästä häntä hoitamaan ja sanokoon hänelle, että kaikki vanha on unhoitettu ja että hän on minun poikani.» — Neiti Leblanc oli heti lähtenyt, pahoitellen, ettei voinut ottaa mukaansa Valentinea. Tämän täytyi jäädä hoitamaan äsken sairastunutta Marttaa. Valentine ja Riquet olivat viettäneet raskaita aikoja. Nyt olivat ne menneet ja rakas sairas oli ajelemassa.

Kun vaunut olivat menossa rautatien ylikäytävälle, esti alaslaskettu puomi kulun: vaunujen täytyi pysähtyä ja odottaa. Juna läheni nopeasti ja kulki jyrysten ylikäytävän ohitse. Se oli täynnä väkeä; joka ikkunassa näkyi kasvoja. — Se on täynnä preussilaisia, — murisi ajomies irvistäen. — Eikö meillä ole niitä täällä jo kylliksi! — Hän oli reipas poika, joka oli kunniallisesti tehnyt tehtävänsä piirityksen aikana: keltainen nauha koristi hänen puseroaan. Yhtäkkiä näkyi eräästä ikkunasta tuulen alaspainaman savupilven läpi käsi, joka teki merkkejä. — Meitä tervehditään, — sanoi Riquet. Mutta ajomies kohautti olkapäitään: — Preussilainen tervehdys, kaunis tervehdys! Ei noissa vaunuissa muita ole. — Ajatuksiinsa vaipunut Valentine ei näyttänyt huomanneen mitään. Martta liioin ei virkkanut mitään, mutta vaistomaisesti hän koko matkan ajatteli tuota kättä, joka ohimennessään oli näyttänyt heitä tervehtivän.

Kun he palasivat kotiin, ei Martta tahtonut vielä mennä sisälle. No-

jautuen Riquetin käsivarteen hän nousi talon terassille, jossa hänellä oli pieni kukkatarha, jota hän rakkaudella vaali. Kevään haltiatar oli koskettanut jo sitä taikasauvallaan, ja uusi elämä tulvehti puhkeavissa nupuissa ja lehdissä. Voimakas soittokellon ääni pani tyttösen äkisti säpsähtämään. — Kas niin, nyt hän on aivan kalpea, — ajatteli Riquet. Naisväki on aina niin hermoheikkoal — Sitten hän sanoi ääneen: — Nyt on kirjeenkantajan aika. Minä juoksen katsomaan; ehkä siellä on joitakin tietoja komendantilta. — Martta jäi yksin. — Hänen sydämensä sykki niin, että hänen täytyi painaa molemmat kätensä rintaa vasten, rauhoittaakseen sen lyöntejä. Miksi hän ei juossut katsomaan kuten Riquet? Hän kuuli ääniä ja huudahduksia, jotka tuntuivat hänestä tuskan huu-doilta. Hän ajatteli: — Isä on kuollut. Ja minä kun äsken iloitsin hänen tulostaan! — Hän tunsii voimiansa pettävän. Lähellä oli puutarhapenkki; hän vaipui siihen ja pyörtyi.

Kun hän tuli tajuihinsa, hän tunsii pistävää eetterin ja hajuveden hajua. Hänen ympärillään olivat kaikki ne, joita hän rakasti. Hänen isänsä oli polvillaan penkin vieressä ja tuki häntä käsivarsillaan. Ympä-rillä seisoivat neiti Leblanc, Louis, Valentine ja Riquet. Komendantti ja Louis olivat siviilipuvuissa; mutta syrjempänä heidän takanaan seiso-i ranskalainen sotilas punaisine housuineen ja sinisine vaippoineen. — Paha tyttö, joka meitä niin peloitit! — sanoi Riquet. — Mutta sinä olit sitten-kin oikeassa! — Oikeassa? — toisti Martta, joka nauroi ja itki yhtäaikaa. — Päinvastoin minä erehdyin, koska luulin isän kuolleeksi. — Rakas pikku tyhmyri! — mutisi komendantti. — Sinä olit oikeassa mitä käteen tulee. Käsi oli herra Louisin. Hän tunsii meidät siellä vaunuissa, mutta ikkunassa oli niin paljon päitä, ettei hän voinut pistää esille muuta kuin kätensä. — Ja vain vasemman käden, — sanoi Louis katsahtaen Valen-tineen. Ja kun neitonen katseli häntä kysyväisesti, hän lisäsi: — Minä en palaa luoksenne täydellisenä, ystäväni. Tämä haava . . . — Hän re-päisi pois hansikkaan, joka peitti oikeata kättä. Kädestä puuttui kaksi sormea: keskisormi ja nimetön. — Kaksi sormea vähemmän, mutta pal-jon enemmän ymmärrystä, — sanoi komendantti hymyillen. — Tyttäreni, neuvon sinua ottamaan hänet sellaisena kuin hän on. — Valentine oli jo sulkenut käsiinsä sulhasensa ruhjoutuneen käsiraukan. Komendantti otti Martan syliinsä ja kantoi hänet sisälle. Tyttönen takertui hänen kau-laansa ja hyväili häntä hellästi. — Miten on Trousselardin käynyt? — kysyi tyttönen äkisti. — Kaatunut velvollisuuttaan täyttäessään, — vas-tasi komendantti. — Samoin toinenkin tuttavasi, urhoollinen »Tohtori». — Upseeri kumartui laskeakseen kalliin taakkansa salin sohvalle; hän tunsii parralleen putoavan kyyneleen, joka oli lähtenyt Martan silmistä.

Neiti Leblanc hääri matkatavarain kanssa, niitä järjestellen ja laskien. — Missä on minun pieni vihreä pussini, hyvä Arsène? Oletteko nähnyt minun vihreää pussiani? — Sotilas, jolle tämä kysymys tehtiin, astui lähemmäksi ja sanoi kohteliaasti: — Neidillä on vihreä pussi kädessään. — Se on totta! Miten voi olla minun iässäni vielä sellainen huimapääl! — Nimi Arsène herätti joitakin muistoja Martan mielessä. Missä hän oli

kuullut tuon nimen ennen? — Heil — huusi Riquet. — Hyvän Michaud rouvan poika sieltä Tiheikkömetsästä. Me emme ole häntä tunteneet, mutta olemme kuulleet hänestä puhuttavan! — Syntyi pieni vaitiolo. Sotilaan avomielisillä kasvoilla näkyi tyytyväinen hymy, mutta koska häneltä ei oltu mitään kysytty, oli hän vaiti. — Niin, — sanoi Louis. — Hän on todellakin Arsène, kunnan Michaudin muorin kelpo poika. Olimme vuodenaapureita Saint-Quentinin sairashuoneessa. Arvelin, että teistä olisi hauska tehdä tuttavuutta hänen kanssaan, pikku Martta. — Voi, olen niin mielissäni, — huudahti tyttönen. — Minä pidän niin kovin paljon äidistäni, herra Arsène! Hän rakastaa teitä niin! Kyllä hän nyt tulee iloiseksi! Tahtoisin olla siellä silloin kun te koputate metsänvartiantalon oveen ja kun hän kysyy ikkunasta: »Kuka siellä?» Mutta tulkaa toki lähemmäksi, että saan teitä oikein katsoa!

Istuen sohvan ympärillä nuoret alkoivat jutella iloisesti. Martalla oli yhä kädessään orvokkikimppu, jonka hän oli kukkatarhastaan koonnut ja jota hän ei ollut pyörtyessäänkään hellittänyt. Kauempana oleva komendantti katseli noita nuoria, jotka huolimatta kestetyistä suruista muodostivat iloisen ryhmän; älykkäät ja avoimet kasvoit ilmaisivat sydämen hyvyttä ja mielen aateluutta. Komendantti Deshayes tunsu uuden toivon syttyvän rinnassaan. Hän näki Martan jakavan kukkia kimpustaan; Arsène Michaudin suuret, karkeat sormet huitoivat turhaan, ne eivät voineet pujottaa hentoja varsia napinläpeen, ennenkuin tyttösen sirommat sormet tulivat apuun. Lähestyen neiti Leblancia, joka oli lopettanut tavarain järjestelemisen, komendantti osoitti kädellään pientä ryhmää ja virkkoi hiljaa: — Jumala heitä siunatkoon! Heidän hallussaan on tulevaisuus!

Mailta ja Meriltä

Seikkailukirjasarja, toimittaa Teuvo Pakkala. Kukin numero maksaa ainoastaan
..... 25 penniä

- N:o 40. **Poikien kesken.** E. Lieberathin kertomuksia.
- N:o 39. **Nuoria sankareita.** Walter Christmasin kertomuksia.
- N:o 38. **Pikku sankarit.** Kertomus Ranskan ja Saksan sodasta 1870—71.
- N:o 37. **Amy'n isoisä.** Kertomus.
- N:o 36. **Peppino,** kertomus Italiasta.
- N:o 35. **Intiaanipoika.** Kertomus kaukaisesta lännestä.
- N:o 34. **Salaluukku.** Kertomus smoolantilaislinnan vaiheista.
- N:o 33. **Seikkailuja Makateerisaarella.** Kertomus Etelämereltä.
- N:o 32. **Seppi Peloton.** Tarina säveltäjän nuoruudesta.
- N:o 31. **Hämähäkilaakso** y. m. tarinoita.
- N:o 30. **Oswego-joella.** Intiaani-kertomus.
- N:o 29. **Apu hädässä.** Sveitsiläisen seikkailukertomus.
- N:o 28. **Rajalahden torppa.** Kertomus 1808/9 vuoden sodasta.
- N:o 27. **Yö valaskalan selässä.**
- N:o 26. **Susien saaliina.** Seikkailu pohjan pimeillä perillä.
- N:o 25. **Aarnihauta** ja muita seikkailukertomuksia.
- N:o 24. **Vuoren vanhus.** Erinomaisia eläintarinoita.
- N:o 23. **Pyörremyrskyn hyvätyö.** Kaksi jännittävää kertomusta.
- N:o 22. **Kohtalonsa tietä.** Kaksi kertomusta.
- N:o 21. **Tiibetissä vankina.** Jännittävä kertomus retkeilijän seikkailuista.
- N:o 20. **13-vuotias sankari.** Kertomus buuri-sodasta.
- N:o 19. **Saarroksissa.** Ranskan ja Saksan viime sodasta.
- N:o 18. **Eksyksissä präria-aavikolla.**
- N:o 17. **Lumimyrskyssä.** Kolme kertomusta.
- N:o 16. **Sidi Numan ja hänen hevosesänsä.** Kertomuksia.
- N:o 15. **Nini.** Kertomus Ranskan vallankumousajoilta.
- N:o 14. **Kaksijalka.** Kertomus siitä miten ihminen on tullut luomakunnan herraksi.
- N:o 13. **Apahien hyökkäys.** Seikkailuja kaukaisessa lännessä.
- N:o 12. **Yö metsästäjän kodissa.** Neljä seikkailurikasta kertomusta.
- N:o 9—11. **Nansenin pohjoisnaparetkiltä.** N:o 9. Laivalla napameritse. N:o 10. Suksilla ja kajakilla. N:o 11. Talvea saarella nimettömällä.
- N:o 8. **Musta kalerilaiva.** Merikertomus v:lta 1599.
- N:o 7. **Tito.** Jännittävä kertomus arosudesta.
- N:o 6. **Ihmeitten maassa.** Kreikkalaisia satuja.
- N:o 5. **Ksi-Ksin luolan ihmelukko.** Itämaalainen seikkailukertomus.
- N:o 4. **Kylmä sydän.** Peikkotarina.
- N:o 3. **Aamukellot.** Tarina uljaasta Veronika-neidosta.
- N:o 2. **Taistelu paalamajalla.** Kertomus Amerikan aarniometsistä.
- N:o 1. **Karkuri.** Kertomus Tyynenmeren saarelta.

.....
Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsingissä